

VALOKUVIEN SISÄLLÖNKUVAILU JA MERKITYSTEN
MUODOSTUMINEN MUSEON KUVA-ARKISTOSSA

Netta Lipsonen
Pro gradu -tutkielma
Jyväskylän yliopisto
Taiteiden ja kulttuurin tutkimuksen laitos
Taidehistoria
21.1.2011

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta – Faculty Humanistinen tiedekunta	Laitos – Department Taiteiden ja kulttuurin tutkimuksen laitos
Tekijä – Author Netta Lipsonen	
Työn nimi – Title Valokuvien sisällönkuvailu ja merkitysten muodostuminen museon kuva-arkistossa	
Oppiaine – Subject Taidehistoria	Työn laji – Level Pro gradu -tutkielma
Aika – Month and year Tammikuu 2011	Sivumäärä – Number of pages 70
<p>Tiivistelmä – Abstract</p> <p>Tutkielma käsittelee valokuvien sisällönkuvailua ja merkitysten muodostumista museon kuva-arkiston digitaalisessa kuvatietokannassa. Tarkoituksena on selvittää, millaisia menetelmiä ja käytäntöjä kuvien luettelointiin ja sisällönkuvailuun käytetään sekä miten valokuvan aihetta ja sisältöä voidaan lähestyä. Tutkielmassa perehdytään erilaisiin teoreettisiin näkemyksiin valokuvan merkitysten muodostumisesta. Kuvan tulkinnan teoreettisia elementtejä sekä kuvien kuvailumenetelmiä verrataan museon kuvatietokannan valokuviin ja niiden sisällönkuvailutietoihin.</p> <p>Tutkimusmenetelminä käytetään kirjallisuuskatsausta ja kuva-arkiston havainnointia. Tutkimusesimerkiksi on valittu Tampereen museoiden Siiri-kuvatietokanta, joka on osittain vapaasti selailtavissa internetissä. Kuva-arkiston valokuvien ja sisällönkuvailutietojen analyysin lisäksi tarkastellaan myös kuva-arkiston luettelointiohjetta. Tavoitteena on selvittää, mitä merkityksiä kuva-arkiston valokuvien sisällönkuvailuista välittyy.</p> <p>Valokuvien säilyminen ja käyttö, nyt ja tulevaisuudessa, yritetään turvata arkistoinnilla. Jotta kuva-arkistoa voisi hyödyntää, täytyy valokuviin liittää sekä niiden fyysisiä ominaisuuksia että aihetta ja sisältöä koskevia metatietoja. Museon kannalta erityisen tärkeitä ovat kuvan alkuperää ja taustaa, sekä käyttötarkoitusta kuvaavat kontekstitiedot. Valokuvien sisällönkuvailu on usein hankalaa, sillä kuvaa voidaan lukea monin tavoin ja tasoin. Syvemmät merkitykset ovat usein subjektiivisia ja hankalia kuvailla yhdenmukaisesti.</p> <p>Sisällönkuvailu voidaan tehdä joko luonnollisen kielen, asiasanastojen tai luokituskaavojen avulla. Perinteisten tapojen lisäksi nykyisin hyödynnetään yhteisiä standardeja ja sosiaalisen median teknologioita, jotka yhdenmukaistavat ja monipuolistavat metatietoja. Sisällönkuvailijan työn helpottamiseksi on kehitetty analyysimalleja, jotka auttavat kuvan tasojen ja kohteiden läpikäyntiä. Kuvan kaikkia merkityksiä on mahdotonta yrittää kuvailla, sillä niiden sanallistaminen on vaikeaa. Sisällönkuvailun lisäksi arkistokuvien merkitysten muodostumiseen osallistuvat kuva-arkiston käyttäjät, muut valokuvat ja itse kuva-arkisto.</p>	
Asiasanat – Keywords arkistointi, digitaalinen tallennus, kulttuurintutkimus, kuva-arkistot, kuvakokoelmat, luettelointi, museot, valokuvat	
Säilytyspaikka – Depository Taiteiden ja kulttuurin tutkimuksen laitos, Jyväskylän yliopisto	
Muita tietoja – Additional Information	

Kuvat

1	Kuva-arkiston kuvatietokannan perusosat.	14
2	Sisällönkuvailun prosessi.	15
3	Panofsky/Shatford -mallin analyysikehikko.	25
4	Siiri-kuvatietokannan internet-version hakukaavake.	40
5	Esimerkkikuva 1.	41
6	Esimerkkikuva 1, internet-näkymä.	41
7	Esimerkkikuva 1, museonäkymä.	42
8	Esimerkkikuva 2.	43
9	Esimerkkikuva 2, internet-näkymä.	43
10	Esimerkkikuva 2, museonäkymä.	44
11	Esimerkkikuva 3.	47
12	Esimerkkikuva 3, internet-näkymä.	48
13	Esimerkkikuva 3, museonäkymä.	48
14	Esimerkkikuva 4.	50
15	Esimerkkikuva 4, internet-näkymä.	50
16	Esimerkkikuva 4, museonäkymä.	51
17	Esimerkkikuva 5.	52
18	Esimerkkikuva 5, internet-näkymä.	53
19	Esimerkkikuva 5, museonäkymä.	53

Sisältö

1	Johdanto	6
1.1	Tutkimusaihe ja tutkimuskysymykset	8
1.2	Aikaisemmat tutkimukset	9
1.3	Tutkimusaineisto ja tutkimusmenetelmät	11
1.4	Tutkielman rakenne	12
2	Valokuvakokoelmien hallinta kuva-arkistossa	13
2.1	Sisällönkuvailun prosessi	15
2.2	Sisällönkuvailun menetelmät	16
2.2.1	Museoissa käytössä olevat luokituskaavat	16
2.2.2	Museoiden käyttämät kotimaiset asiasanastot	17
2.2.3	Sosiaalisen median teknologiat	17
2.2.4	KDK-hanke ja kokonaisarkkitehtuurin standardisalkku	19
2.3	Valokuvien sisällönkuvailun haasteet	20
2.3.1	Sisällönkuvailun yhdenmukaisuus	20
2.3.2	Luonnollisen kielen ongelmat	21
2.3.3	Kuvien selailu	21
3	Valokuvan merkitys eri teorioiden näkökulmista	22
3.1	Ikonografia ja ikonologia	23
3.1.1	Kuvan sisällön jakaminen tasoihin	23
3.1.2	Ikonologian kritiikki	24
3.1.3	Shatfordin kuvien sisällönkuvailumalli	24
3.2	Semiotiikka	26
3.2.1	Valokuvan todistusvoima?	27
3.2.2	Kuvan sisällön tasot semiotiikassa	28
3.2.3	Ankkurointi tekstin avulla	28
3.2.4	Merkkisuhteita: paradigma ja syntagma	29
3.2.5	Semiotiikan kritiikki	29
3.3	Kulttuurintutkimus	29
3.3.1	Kulttuurinen käänne	30
3.3.2	Kuvien intertekstuaalisuus	30
3.3.3	Kontekstin vaikutus kuvan merkitykseen	31

4	Kuva-arkiston valokuvien ja kuvailumenetelmien analyysi	33
4.1	Tutkimuksen toteuttaminen	34
4.2	“Kuvien luettelointi Siiri-kuvatietokantaan” -ohjeen tarkastelu	35
4.2.1	Proveniensi- ja kontekstitietojen tallentaminen	36
4.2.2	Sisällönkuvailu	36
4.2.3	Asiasanoitus ja luokittelu	37
4.3	Tampereen museoiden Siiri-kuvatietokannan ja esimerkkikuvien tarkastelu	38
4.3.1	Esimerkkikuva 1 Hämeensilta 717:DIA:21	40
4.3.2	Esimerkkikuva 2 Sorsapuistontalo HM 2549:2979:4	43
4.3.3	Esimerkkikuva 3 Lasten liikennepuisto TKA:DIA:7918	46
4.3.4	Esimerkkikuva 4 Poika syöttämässä sorsia 903:9	49
4.3.5	Esimerkkikuva 5 Poikia lasten kahluualtaalla 903:15	52
5	Museon kuva-arkiston merkitysten muodostuminen	55
5.1	Valokuvien genret	56
5.2	Ikonografian ja ikonologian soveltaminen sisällönkuvailussa	56
5.3	Semiotiikan käsitteet apuna merkitysten erittelyssä	58
5.4	Kulttuurintutkimus ja kuvien kontekstit	59
5.5	Kuva-arkiston käyttäjät ja sosiaalisen median hyödyntäminen	60
6	Päätäntö	62
	Lähteet ja kirjallisuus	65

1 Johdanto

*Who controls the past controls the future:
who controls the present controls the past.*
George Orwell, *Nineteen Eighty-Four*

Kuvilla on yhteiskunnassamme suuri rooli tiedon välittäjinä. Ne ympäröivät meitä, niin mainonnassa, uutisissa, internetissä kuin arkielämässämme, jota tallennamme kameräkännyköillä ja digikameroilla. Kulttuurin kuvallisesta käänteestä on puhuttu jo 1990-luvulta lähtien. Ilmaisulla ei suoranaisesti tarkoiteta kuvien ja kuvallisten esitysten lisääntymistä kulttuurissamme. Kuva ei ole korvannut sanaa, vaan niiden välille on syntynyt uusia, entistä tiiviimpiä muotoja. Kuvien rooli kommunikoinnin välineenä korostuu, ja niihin liittyy, tai liitetään, aiempaa enemmän merkityksiä.¹

Valokuvalla on muitakin arvoja kuin pelkkä informaatioarvo. Perinteisesti valokuvat talletetaan huolellisesti albumeihin tai kehystetty esille. Kuviin liitetään erilaisia merkityksiä niiden ulkopuolelta. Niillä välitetään tunnetiloja tai ajatuksia. Lehdissä ja internetissä kuvia käytetään usein selventämään tai täydentämään tekstin sisältöä. Tunnettu sananparsi “kuva kertoo enemmän kuin tuhat sanaa”, kuvaa mielestäni, paitsi valokuvan tapaa tiivistää tapahtuma ja tunteukset, myös sen mukautumiskykyä monenlaisiin tarpeisiin ja tilanteisiin.

Kirjastot, arkistot ja museot ovat yhteiskuntamme muistiorganisaatioita. Ne vastaavat kulttuuriperinnön säilymisestä pitkälle tulevaisuuteen. Kulttuuriperintö, aineellinen tai aineettomana, muodostaa meitä ympäröivän kulttuurisen todellisuuden.² Vuoden 2006 museolaki mainitsee ensimmäisen kerran visuaalisen kulttuuriperinnön säilyttämisen tasa-arvoisena aineellisen kulttuuriperinnön rinnalla³ Kuvien säilyminen ja

¹Kupiainen 2007, 37; ks. myös Mitchell, W. J. T. 1994.

²Heinonen & Lahti 2001, 10–11.

³Finlex, Museolaki 1 luku 1 §, <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1992/19920729> (viitattu 15.12.2010).

käyttö, nyt ja tulevaisuudessa, turvataan arkistoinnilla. Kuva-arkistoja ja -kokoelmia löytyy monilta eri aloilta, muistiorganisaatioiden lisäksi korkeakouluista, yhdistyksistä ja joukkoviestinten toimituksista. Myös poliisin sormenjälki- ja sairaalan röntgenkuvi- ta muodostuu nykyään digitaalisia kuvakokoelmia, puhumattakaan internetin erilaisista kuva-arkiston tapaisista sivustoista.

Perinteisesti museon kuva-arkisto huolehtii kokoelmiensa järjestämisestä, luetteloinnista, digitoinnista, tiedonhallinnan organisoinnista ja tutkijapalveluista. Valokuvien ohella sen kokoelmiin voi kuulua myös piirroksia, karttoja, lehtileikkeitä tai julisteita. Pelkästään suomalaisten museoiden kokoelmissa on yli 20 miljoonaa valokuvaa, negatiivia ja diaa. Suurin osa näistä on edelleen tiedonhaun ulottumattomissa, sillä sähköisesti luetteloituja on vain 9,9% ja digitoituja 5,6%.⁴

Jotta kuva-arkistoa voidaan hyödyntää, täytyy kuviin liittää sekä niiden fyysisiä ominaisuuksia että aihetta ja sisältöä koskevia kuvailutietoja, joita nykyään kutsutaan myös metatiedoiksi. Kuva ja metatiedot tallennetaan kuvatietokantaan, joka mahdollistaa monipuolisen tiedonhaun.⁵ Museon kannalta erityisen tärkeitä ovat kuvaan liittyvät kontekstitiedot, jotka kuvaavat sen alkuperää ja taustaa, kuvan henkilöitä tai tapahtumia sekä käyttötarkoitusta. Kuva voi menettää museoarvonsa, jos sen kontekstitietoja ei tunneta.⁶

Valokuvan määrittely on yllättävän haastavaa. Toisaalta se on materiaallinen esine, jolla on mittasuhteet, materiaali ja syntyaika. Toisaalta kuvan muodostavat esineessä näkyvä sisältö, henkilöt, tapahtumat ja tapahtumapaikka. Eri yhteyksissä painotetaan eri asioita, mutta museokontekstissa pyritään huomioimaan valokuvat monipuolisina objekteina. Kuviin liittyvät käsitteet *aihe (subject matter)* ja *sisältö (content)* sekoavat usein käytössä, mutta tarvittaessa ne voidaan erottaa toisistaan. Aiheeseen kuuluvat kuvassa konkreettisesti näkyvät kohteet, kun taas sisällöksi lasketaan kuvan symboliset ja ilmaisulliset seikat.⁷ Kuvan aiheena voi olla esimerkiksi kaksi poikaa uimarannalla, mutta sen sisältönä leikin tai lapsuuden kuvaus. *Merkitys (meaning)* on näitä syvempi ja jokaiselle henkilökohtainen, joten sitä on myös vaikeampi kuvailla tai määritellä.

Kuvan aihe ja sisältö voidaan lukea katsojasta ja katsomistilanteesta riippuen monin erilaisin tavoin ja tasoin. Helposti havaittavan ilmissisällön lisäksi kuvaan voi liittyä sy-

⁴Museotilasto 2009, http://www.museotilasto.fi/user_files/Museotilasto%202009/Museotilasto%202009korjvedos3.pdf (viitattu 15.12.2010).

⁵Rasmussen 1997, 169.

⁶Heinonen & Lahti 2001, 91.

⁷Walker & Chaplin 1997, 128.

vempäitä tai abstrakteja merkityksiä, joiden täsmällinen ja yhdenmukainen kuvailu on vaikeaa. Sisällönkuvailun helpottamiseksi on kehitetty erityisiä analyysimalleja, joissa kuvan sisältö käydään läpi askel askeleelta.

Eri teorit paikantavat merkitysten synnyn eri tavoin. Joka tapauksessa ne muodostuvat monen eri tekijän vaikutuksesta ja voivat muuttua ajan kuluessa. Oma näkökulmani valokuvaan perustuu kulttuurintutkimuksen näkemykseen valokuvasta kulttuurisena tuotteena. Valokuvaus ei ole pelkkää todellisuuden tallentamista, vaan usein myös sen muokkausta ja tarinankerrontaa. Valokuvan avulla kuvaaja ja kohteet määrittävät maailmaa ja omaa paikkaansa siinä. Merkitys ei ole riippuvainen pelkästään valokuvaajasta tai kuvasta itsestään, vaan myös kuvaa ympäröivästä kontekstista. Valokuvan merkitys ei ole itsenäinen, vaan katsoja täydentää sitä omista lähtökohdistaan. Valokuvan yksi ominaispiirre on sen monitulkintaisuus. Kuva voi paljastaa muutakin, kuin alun perin tarkoitettiin.

1.1 Tutkimusaihe ja tutkimuskysymykset

Tutkielma käsittelee valokuvien sisällönkuvailua ja merkitysten muodostumista museon kuva-arkiston digitaalisessa kuvatietokannassa. Tutkielmassa selvitetään, millaisia menetelmiä kuvailuun käytetään, ja miten valokuvan aihetta voidaan lähestyä. Tutkielmassa perehdytään myös eri teorioiden näkemyksiin valokuvan merkitysten muodostumisesta. Tarkoituksena on verrata sekä kuvan tulkinnan teoreettisia elementtejä että kuvien kuvailumenetelmiä museon kuvatietokannan sisällönkuvailuihin.

Tutkimuskysymykset ovat:

1. Millaisia kuvailutietoja valokuviin liitetään niiden kuvatietokantaan tallennuksen yhteydessä? Mitä menetelmiä ja käytäntöjä valokuvien sisällönkuvailuun liittyy?
2. Mitä erilaisia teoreettisia näkemyksiä valokuvan merkitysten muodostumiselle on olemassa?
3. Miten tallennettavan valokuvan aihe ja merkitykset näkyvät kuvailutiedoissa? Mitkä tekijät vaikuttavat valokuvan merkitysten muodostumiseen museon kuva-arkistossa?

1.2 Aikaisemmat tutkimukset

Taidehistorioitsija Leena Valkeapää (2002) on kertonut mielenkiintoisesti valokuvien käytöstä taidehistoriantutkimuksen aineistona. Valokuvia pidetään yleensä asiakirjoja epävarmempina todisteina. Valkeapää kertoo käyttävänsä kuvia paitsi dokumentteina, myös johtolankoina asiasta toiseen ja ajatusten herättäjinä. Kuva-arkistoissa vietetyt tunnit voivat toimia ajatusten selkiyttäjiä ja uusien ideoiden synnyttäjinä.

Toisaalta valokuvista voi paljastua tutkimusta tukevia asioita. Tampereen yliopiston tiede- ja kulttuurilehti Aikalaisen artikkelissa⁸ emeritusprofessori Yrjö Varpio kertoo saaneensa arkistokuvista uutta tietoa Väinö Linnan teosten taustateksteistä. Hän kertoo havainneensa erään Linnaa olohuoneessaan kuvaavan valokuvan taustalla kirjahyllyssä Adolf Hitlerin Taisteluni-teoksen. Teoksen vaikutuksen voi huomata erään Tunnelmattoman sotilaan henkilöhaamon ajattelutavassa. Valokuva toisin sanoen todistaa Linnan tuotannosta havaittujen vaikutteiden puolesta.

Informaatiotutkimuksen alalta löytyy monia tapaustutkimuksia erilaisten kuva-arkistojen organisoinnista ja tiedonhausta. Pro gradu -tutkielmien kohteina ovat olleet niin sanomalehden kuva-arkisto, kuin kuvapalvelun, yrityksen ja korkeakoulun arkistotkin. Kuvatiedonhaku, sekä teksti- ja sisältöpohjaiset kuvailu- ja hakumenetelmät ovat olleet monien tutkimusten kohteina.⁹

Erityisesti kulttuurihistoriallisen museon kuva-arkistoja käsitteleviä kotimaisia tutkimuksia on niukasti. Suomen valokuvataiteen museo selvitti 2000-luvun alussa Valokuvan muisti -hankkeessa Suomen kuva-arkistojen tilaa sähköisiin arkistoihin siirryttäessä¹⁰. Opetusministeriön toimesta on selvitetty suomalaisten lehtitalojen, suurimpien kustantajien ja kuvatoimistojen arkistojen määrää ja ajankohtaista tilannetta¹¹. Tutkimuksen perusteella opetusministeriö on käynnistänyt 2010 myös valmistelutyön koskien valtakunnallisen journalistisen kuva-arkiston perustamista.¹²

Usein tutkimus on syntynyt työn ohessa, tai sen ansiosta. Marika Sarvilahden taidekasvatuksen pro gradu¹³ tarkastelee aiheenmukaista sisällönkuvailua, ja käyttäjien mah-

⁸Laurinoli 2010, 6.

⁹ks. esimerkiksi Rasmussen 1997; Enser 2007.

¹⁰Valokuvataiteen museo, tutkimustoiminta, <http://www.valokuvataiteenmuseo.fi/fi/tutkimusjulkaisut/tutkimustoiminta> (viitattu 15.12.2010).

¹¹Kukkonen 2002.

¹²Museovirasto, ajankohtaista 6.5.2010, http://www.nba.fi/fi/journalistinen_kuva_arkisto (viitattu 15.12.2010).

¹³Sarvilahti 2007.

dollisuuksia oppimiseen Taideteollisen korkeakoulun kuvatietokantaprojektissa. Annina Soini on lähestynyt valokuvia asiakirjahallinnon näkökulmasta. Soinin pro gradu -tutkielma¹⁴ on laadullinen tapaustutkimus valokuvien arvonmäärittämisestä ja seulonnasta. Tutkimuskohteena on yrityksen kuva-arkisto, johon sovelletaan erilaisia arvonmäärittäysteorioita. Susanna Lehtonen tutki pro gradussaan¹⁵ Alma Median kuva-arkisto-tietokannan käytettävyyttä, sekä erityisesti kuvitustehtävien kuvahakuja. Hän arvioi käyttäjätietojen avulla järjestelmän toimivuutta, sekä etsi parannusehdotuksia. Tutkimuksen mukaan tietokannan suurimmat ongelmat olivat käyttöliittymän hitaus ja epäloogisuus.

Informaatiotutkimuksen alalla kuvatiedonhakua ovat tutkineet Markkula ja Sormunen. Heidän tutkimuksensa (2000) aiheena oli toimittajien kuvatiedonhakukäyttäytyminen Aamulehden digitaalisessa uutiskuva-arkistossa. Tutkimuksessa vertailtiin arkiston sisällönkuvailukäytäntöjä ja käyttäjien kuvatarpeita, valintakriteerejä ja hakukäyttäytymistä. Tavoitteena oli paikallistaa mahdollisia ongelmia ja tehdä parannusehdotuksia. Markkula ja Sormunen huomasivat, että käyttäjillä oli joskus vaikeuksia haettavan kuvan sanallisessa kuvailussa. Tällöin hakutulosten selailu koettiin hyödylliseksi hakustrategiaksi.

Tutkimuksen mukaan, toimittajat pääsivät vain yksinkertaisilla hakutermeillä tyydyttävään tulokseen. Esimerkiksi haettaessa kuvia tietyn nimisestä henkilöstä, tulokset olivat hyvät. Mutkikkaammat hakulauseet eivät toimineet, sillä kuvista oli tallennettu kuvailutietoja vain niukasti. Toimittajat pitivät selailua luonnollisena tapana etsiä kuvia ja kuvitusideoita, sillä myös kuvan sommittelu on tärkeä tekijä lehtikuvien valinnassa.¹⁶ Tutkijat päätyivätkin suosittelemaan selailumahdollisuuksien kehittämistä kuvahakujärjestelmissä perinteisen sanallisen haun rinnalla.

Tekstipohjainen sisällönkuvailu, jota tässä tutkielmassa käsitellään, on usein ammattilaistyötä vaativaa, hidasta ja kallista. Kuvien digitaalinen tallennus on mahdollistanut myös automaattisen tiedonhaun. *Sisältöpohjaisella tiedonhaualla (content-based image retrieval)* tarkoitetaan tiedonhakua, jossa haetaan kuvaa, ääntä tai liikkuvaa kuvaa niiden sisältämien ominaisuuksien, kuten värien tai muotojen perusteella. Toistaiseksi nämä digitaaliseen kuva-analyysiin perustuvat sisältöpohjaiset sisällönkuvailu- ja hakumenetelmät pystyvät tunnistamaan vain hyvin matalan tason ominaisuuksia, kuten erilaisia värialueita ja pintakuvioita.¹⁷ Menetelmät kehittyvät kohisten, mutta vielä ne

¹⁴Soini 2008.

¹⁵Lehtonen 2008.

¹⁶Markkula & Sormunen 2000, 259.

¹⁷Markkula & Sormunen 2000, 260.

eivät pysty tunnistamaan kuvan kohteita tarkasti, puhumattakaan tietyn henkilön tai paikan hakemisesta.

Keskityn tässä tutkielmassa nimenomaan kuvan aiheen ja merkityksen tutkimiseen, joten automaattisen tiedonhaun tutkimushaara rajautuu sen ulkopuolelle. Sisältöpohjaisilla menetelmillä ei päästä käsiksi kuvan ulkopuolisiin kontekstietoihin, joten niiden tallentaminen jää aina tekstipohjaisen kuvailun alueeksi. Museoissa kuvien kontekstietiedot ovat ensiarvoisen tärkeitä, joten ainakin siellä perinteiset sisällönkuvailun keinot pysyvät käytössä. Sisältöpohjaisista menetelmistä on eniten hyötyä suurten kuvamassojen käsittelyssä, ja esimerkiksi lääketieteen kuvajärjestelmissä.¹⁸ Tosiasia kuitenkin on, että automaattinen kuvailu on halpaa ja tehokasta. Sitä voidaan käyttää perinteistä sisällönkuvailua täydentävänä vaihtoehtona. Kahden menetelmän yhteensovittaminen voi parantaa kuvatiedonhaun tuloksia, sekä helpottaa kuvailijan työtä.¹⁹

1.3 Tutkimusaineisto ja tutkimusmenetelmät

Tutkimusmenetelminä käytetään kirjallisuuskatsausta ja kuva-arkiston havainnointia. Kirjallisuuden pohjalta kootaan yhteen valokuvien kuvailuun liittyviä menetelmiä ja tutkitaan, miten eri teorit valokuvan merkitysten muodostumisesta näkyvät kuva-arkistossa.

Tapausesimerkiksi on valittu Tampereen museoiden Vapriikin kuva-arkiston Siiri-kuvatietokanta, jonka kokoelmasta osa on julkaistu internetissä. Tutkielmassa tehdään esimerkkianalyysejä museon kuva-arkiston kokoelman vapaasti selailtavista, ns. historiallisista valokuvista ja niiden kuvailutiedoista. Tutkimusaineistona käytetään myös museon julkaisemaa ”Kuvien luettelointi Siiri kuvatietokantaan” -ohjetta²⁰. Tutkimusmateriaalin ulkopuolelle on rajattu esimerkiksi taide- ja esinekuvat sekä näyttelydokumentaatio.

---

¹⁸Enser 2007, 25.

¹⁹Rui et al. 1999, 54–55 (tässä käytetty: Enser 2007, 25.)

²⁰Tampereen kaupungin museopalvelut 2009, 81–90, <http://www.tampere.fi/material/attachments/k/5m5Hjghbm/KOP02009.pdf> (viitattu 15.12.2010).

1.4 Tutkielman rakenne

Johdannossa esittelen tutkimuksen aiheen ja tutkimuskysymykset. Luvussa 2 tutustutaan kuva-arkistoissa tehtävään valokuvien sisällönkuvailuun, ja siinä käytettäviin menetelmiin. Valokuvien sisällönkuvailussa on monta hankaluutta, kuten kuvailun subjektiivisuus ja epäyhdenmukaisuus. Perinteisten tapojen lisäksi nykyään on mahdollista hyödyntää yhteisiä standardeja ja sosiaalisen median teknologioita, jotka yhdenmukaistavat tai monipuolistavat metatietoja. Hakutulosten selailumahdollisuus taas parantaa tiedonhaun tuloksia.

Luvussa 3 etsitään erilaisten teorioiden avulla vastausta valokuvan merkityksen muodostumisen kysymyksiin. Ehkä tunnetuin taidehistorian teorioista on Erwin Panofskyn ikonologia. Ikonografiseen tutkimukseen perustuu myös Sara Shatfordin sisällönkuvailumalli, joka on yleisesti käytössä oleva kuvien sisällönkuvailun apuväline. Myös semioottisella tutkimusperinteellä on vankka paikkansa valokuvan sisällön analysoinnissa. Erityisesti teoreetikko Roland Barthes on pohdiskellut valokuvan olemusta. Uudemmassa kulttuurintutkimuksessa korostetaan usein kuvan ja katsojan välistä suhdetta merkityksen muodostajana. Teoksia tulkitaan oman aikansa tuotteina, monimutkaisina merkitysten kerrostumina, joita ei tutkijakaan voi omasta ajastaan katsoen täysin ratkaista. Suhteet kuvan ulkopuoliseen todellisuuteen, toisiin kuviin ja ympäröiviin konteksteihin ovat tärkeitä merkitysten muodostumisen kannalta.

Luvussa 4 tutkin Tampereen museoiden kuva-arkiston luettelointi- ja sisällönkuvailuohjeita sekä käytettyjä kuvailumenetelmiä. Kuva-arkiston kuvien analyysissä paneudun tarkemmin viiteen kuva-arkiston Siiri-kuvatietokannan valokuvaan ja niiden sisällönkuvailutietoihin. Käytän tässä melko vapaata analyysimenetelmää, jossa yhdistyvät kuvien lähiluku sekä aiemmin esitetyt teorit ja menetelmät. Luvussa 5 yhdistetään aiemmin esitetty teoria valokuvien merkitysten muodostumisesta tutkimuskohteena olleen kuva-arkiston sisällönkuvailuista tehtyihin havaintoihin. Tarkoituksena on selvittää, miten teoreettiset ajatukset näkyvät, tai eivät näy museon kuva-arkistossa ja sen sisällönkuvailukäytännöissä. Lopuksi luvussa 6 kootaan tutkimustulokset yhteen, ja suunnataan katse tulevaisuuteen.

2 Valokuvakokoelmien hallinta kuva-arkistossa

Tässä luvussa käsitellään valokuvien sisällönkuvailumenetelmiä ja -käytäntöjä kuva-arkistoissa. Asiasanastot, luokituskaavat ja luetteloinnin standardit on kehitetty helpottamaan käytännön työtä. Kuvan aiheen ja sisällön sanallistaminen on hankalaa, sillä se voidaan lukea monella eri tavalla ja tasolla. Luvun lopuksi pohditaan sisällönkuvailun haasteita ja tulevaisuutta. Tutkielman analyysiluvussa 4 verrataan tässä luvussa koottua tietoa esimerkkiarkistossa käytettyihin menetelmiin ja käytäntöihin.

Metadata termi otettiin käyttöön internetin alkuaikoina 1990-luvulla. Metadata on “tietoa tiedosta”, eli kuvailevaa tai määrittävää tietoa erilaisista dokumenteista. Metadata helpottaa tiedonhakua tiivistämällä tarpeelliset tiedot tietokoneen ymmärtämään muotoon. Sen avulla voidaan kertoa vaikkapa dokumentin tai tiedoston ominaispiirteistä, sisällöstä, alkuperästä, muutoksista ja käytöstä.²¹ Keskeistä metadatassa on sen rakenneisuus; kuvailutietojen muoto ja sisältö ovat tarkasti määriteltyjä.²²

Erilaisten dokumenttien kuvailu ja tiedon tallennus ovat kuuluneet muistiorganisaatioiden tehtäviin jo kauan ennen internet-aikaa. Metadatan sijasta työtehtävistä on käytetty nimityksiä *luettelointi* ja *sisällönkuvailu*. Luetteloinnissa keskitytään dokumenttien alkuperän ja ulkoisten piirteiden kuvailuun, kun taas sisällönkuvailu, nimensä mukaisesti, on aiheen ja sisällön erittelyä ja tulkintaa. Sekä luetteloinnin että sisällönkuvailun tuottama tieto päätyy nykyisin samaan kuvailutietueeseen, joten jyrkkä erottelu ei kannata. Luettelointiin kuuluvat asiat voivat helpottaa myös aiheenmukaista tiedonhakua, esimerkiksi dokumentin nimeke voi sisältää tietoa sen aiheesta.²³

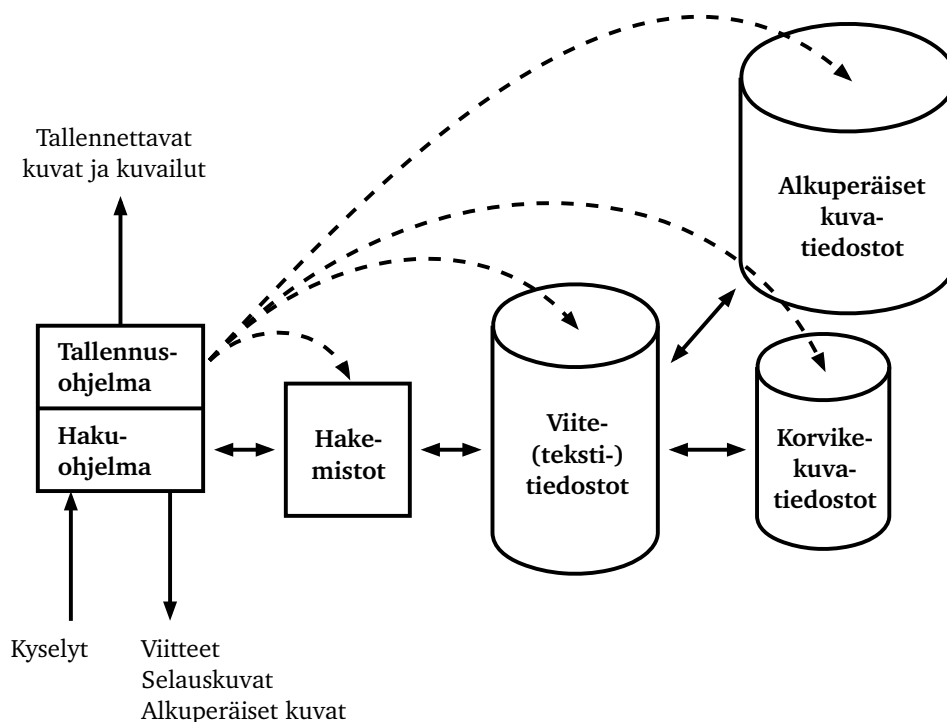
---

²¹Sormunen 2005.

²²Alaterä & Halttunen 2002, 59.

²³Alaterä & Halttunen 2002, 47.

Aiemmin dokumenteista koottiin tiedonhaun mahdollistamiseksi manuaalisia kortistoja ja hakemistoja.²⁴ Nykyisin kuva-arkistojen kokoelmien hallinta tapahtuu tietokannoissa. Kuvatietokanta (Kuva 1) sisältää viitetiedostoja, joihin on koottu valokuvien metatietoja. Viitetiedostojen yhteyteen voidaan liittää myös alkuperäisen valokuvan digitaalinen korvikekuvatiedosto (*thumbnail*), tosin nykyisin alkuperäinenkin on usein digitaalinen. Tietokantaa hallitaan tallennus- ja hakuohjelmilla. Tietokannat mahdollistavat käyttäjille paitsi tiedonhaun, myös kuvien vertailun, erilaiset assosiaatiot sekä tuoreita näkökulmia, kuvailutietojen ollessa kunnossa. Uuden tiedon löytäminen ja luominen on mahdollista, esimerkiksi eri aikojen ja paikkojen kuvien yhdistäminen tiettyyn aiheeseen.

Kuva 1: Kuva-arkiston kuvatietokannan perusosat (Sormunen 2005).

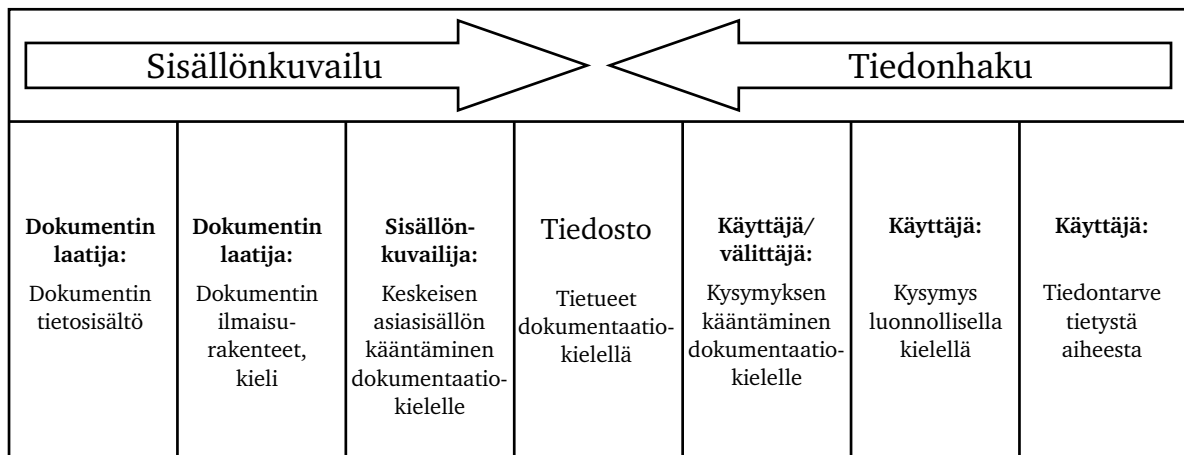
Kuvatiedonhaun pioneereihin kuuluvan Shatford Laynen (1994) mukaan kuvien luetteloinnissa on huomioitava neljä osa-aluetta: Biografiset tiedot, kuten kuvan luomiseen liittyvät tekijät, kuvauspaikka ja omistajuussuhteet. Kuvan aihe, kuten luettelointi kohteen, ajan, tilan ja tapahtumien mukaan. Kuvan fyysiset ja tekniset ominaisuudet. Erilaiset suhteet toisiin kuviin tai teksteihin, kuten esimerkiksi luonnoksen ja valmiin teoksen välinen yhteys.

Museoissa kutsutaan esineen kirjaamista osaksi museon kokoelmia diariointiksi. Esiineen saapuessa museoon sille annetaan inventointinumero diaariossa eli pääkirjassa, jo-

²⁴Tietotekniikan käyttöönotosta ja hankkeista Suomen museoissa ks. esimerkiksi Mäkelä 2005.

hon merkitään myös tärkeimmät tunnistustiedot, tausta- ja tulotiedot sekä tarvittavat viitteet muihin dokumentointimuotoihin.²⁵ Diaarion tiedot voivat olla erillään jälkeensä tehdystä luetteloinnista ja sisällönkuvailusta.

2.1 Sisällönkuvailun prosessi

Kuva 2: Sisällönkuvailun prosessi (Alaterä & Halttunen 2002, 81).

Sisällönkuvailulla tarkoitetaan dokumentin sisällön tiivistettyä kuvausta tiedonhakua ja -välitystä varten. Sisällönkuvailu auttaa tiedonhakijaa, sillä haun lähtökohtana voi käyttää tiettyä aiheetta. Sisällöstä kertovien tietojen perusteella hakija voi myös nopeasti arvioida dokumentin sopivuutta omiin tarpeisiinsa.²⁶ Sisällönkuvailu on erityisen tärkeää kuvatietokannoissa, koska kuvat eivät itsessään sisällä hakukelpoista tekstiä. Tekstin puuttuminen myös hankaloittaa sisällönkuvailua, koska tällöin ei ole mitään, minkä avulla suunnata tulkintaa.²⁷

Kuvassa 2 olevan sisällönkuvailumallin taustalla kaikkua ajatus dokumentin aiheen ja sisällön muuttumattomuudesta²⁸. Tekijä koodaa teokseensa jonkun tietyn viestin, jonka sisällönkuvailija purkaa dokumenttia tarkastellessaan. Kuvailija kääntää dekodatun sisällön yksinkertaisiksi ja helposti ymmärrettäviksi avain- tai asiasanoiksi, joiden avulla tiedonhakijat voivat löytää tarpeitaan vastaavia dokumentteja. Sisällönkuvailun yleisinä tavoitteina ovat tehokkuus ja täsmällisyys. Kuvien lukumäärän ollessa satoja tai tuhansia, ei yksittäisen kuvan käsittelylle jää paljon aikaa.

²⁵Heinonen & Lahti 2001, 93.

²⁶Alaterä & Halttunen 2002, 68.

²⁷Winget 2009, 959.

²⁸Winget 2009, 959.

Todellisuus ei kuitenkaan ole näin yksinkertainen. Osa dokumenteista, kuten tieteelliset tekstit, voivat olla yksiselitteisiä, mutta monet teostyyppit leikittelevät merkityksillä. Taiteen ja fiktion tulkinnassa on useita mahdollisuuksia, ja merkitykset voivat olla lähtöisin eri paikoista, kuten tekijästä tai teoksen ulkopuolelta.

2.2 Sisällönkuvailun menetelmät

Sisällönkuvailu voidaan toteuttaa käyttämällä samanaikaisesti useita menetelmiä.²⁹ Valokuvan aihepiiriä voidaan kuvailla luonnollisen kielen tai erityisten dokumentaatiokielten avulla. Luonnollista kieltä käytetään tiivistelmissä ja avainsanoituksessa, joka on kuvan sisällön luonnehdintaa kuvailijan omin sanoin ja fraasein. Dokumentaatiokielet ovat kontrolloituja järjestelmiä, joita hyödynnetään luokituksessa ja asiasanoituksessa. Luokituksen tavoitteena on toisiinsa liittyvien aiheiden systemaattinen järjestäminen, ja se perustuu luokituskaavoihin ja -hierarkioihin. Luokituskaavalla pyritään kattamaan kaikki aihealueet, joista dokumentteja on julkaistu. Kaikenkattavuus voi aiheuttaa ongelmia, mikäli dokumentti voi kuulua vain yhteen kategoriaan.

2.2.1 Museoissa käytössä olevat luokituskaavat

Luokituksella voidaan esittää kuvien ilmaisemia laajempia viitekehyksiä ja asiayhteyksiä. Tunnetuin kansainvälinen kuvien sisällönkuvailuun kehitetty väline on Iconclass-luokitusjärjestelmä, joka Suomessa on käytössä Valtion taidemuseossa. Se soveltuukin parhaiten taideteosten luokitteluun.³⁰ Kuva-arkistoilla ei ainakaan vielä ole käytettävissä erityistä valokuvien kuvailuun kehitettyä luokitusjärjestelmää.³¹

Pohjoismaissa museoiden kulttuurihistoriallisen materiaalin luokitteluun on vakiintunut OCM, Outline of Cultural Materials. Luokitusjärjestelmä on kehitetty alun perin antropologista ja kansatieteellistä materiaalia varten, eikä esine- tai kuvatutkimuksen tarpeisiin. OCM:n etuja ovat looginen järjestelmä, sopivuus erityyppisten kokoelmien luettelointiin ja esineen sijoittamismahdollisuus useampaan ryhmään³².

---

²⁹Alaterä & Halttunen 2002, 69.

³⁰ks. Lüscher, 2004.

³¹Sormunen 2005.

³²Heinonen & Lahti 2001, 104.

2.2.2 Museoiden käyttämät kotimaiset asiasanastot

Asiasanasto kootaan yleensä tiettyä aihepiiriä, kokoelmaa tai tiedonhakujärjestelmää varten. Asiasanat ovat luonnollisesta kielestä valittuja sanoja, joista kootaan luettelo, eli asiasanasto. Valitut sanat ovat käytössä vakiintuneita ja yleensä monikkomuodossa. Asiasanoilla kuvaillessa yhtä käsitettä vastaa vain yksi termi³³. Esimerkiksi asiasanaa *päähineet* käytetään aina, oli kyseessä sitten tarkemmin katsottuna hattu, pipo, suikka tai baskeri.

Suomessa museoiden esine- ja valokuvakokoelmissa käytetään usein Kansalliskirjaston ylläpitämää ja päivittämää YSA:a, (Yleinen suomalainen asiasanasto) tai Museoviraston MASA:a (Museoalan asiasanasto), joka sisältää kulttuurihistoriallisten kokoelmien erikoissanastoa.³⁴ Asiasanaston avulla käyttäjän on mahdollista löytää oikea asiasana, ideoida uusia hakutermejä sekä laajentaa tai tarkentaa hakuaan.³⁵ Nykyään käytetty asiasanasto löytyy usein internetistä, jolloin käyttäjän on helppo tarkistaa asiasanat ja näin parantaa hakutuloksia. Suomessa tähän käytetään VESA-verkkosanastoa³⁶.

Suomen valokuvataiteen museo on koonnut erityisen Valokuvan asiasanaston, jota käytetään useissa museoissa. Se sisältää asiasanoja koskien valokuvan teknisiä ominaisuuksia, valokuvateoriaa ja valokuvien aiheita. Valokuvataiteen museo on ollut mukana hankkeessa, jossa asiasanastosta on tehty ontologinen versio, VALO, joka soveltuu kuvien automaattiseen tiedonhallintaan.³⁷

2.2.3 Sosiaalisen median teknologiat

Viime vuosina erilaiset sosiaalisiksi mediaksi kutsutut palvelut ja sovellukset ovat yleistyneet. Sosiaalinen media hämärtää viestinnän raja-aitoja, kun jokaisella on mahdollisuus olla sekä viestijä, sisällöntuottaja että vastaanottaja.³⁸ Esimerkkejä sosiaalisen

³³Alaterä & Halttunen 2002, 75–76.

³⁴Heinonen & Lahti 2001, 104.

³⁵Alaterä & Halttunen 2002, 75–76.

³⁶VESA-verkkosanasto, <http://vesa.lib.helsinki.fi/ysa/index.html> (viitattu 15.12.2010).

³⁷Semantic Computing Research Group (SeCo), <http://www.seco.tkk.fi/ontologies/valo/> (viitattu 15.12.2010).

³⁸Sosiaalinen media, Wikipedia, http://fi.wikipedia.org/wiki/Sosiaalinen_media (viitattu 15.12.2010).

median palveluista internetissä ovat Wikipedia³⁹, Flickr⁴⁰ ja YouTube⁴¹. Niitä yhdistäviä tekijöitä ovat vuorovaikutteisuus ja verkostomaisuus. Palvelut perustuvat usein erikoistuneisiin tietokantoihin, ja niiden sisältö on pääosin käyttäjien tuottamaa.

Wikipediassa luodaan yhteistyössä uuden ajan tietosanakirjaa. Flickr taas on internetissä toimiva kuvien jakelupalvelu, jossa kuka tahansa voi ladata tai kommentoida valokuvia. Palveluun ladatut kuvat ovat kaikkien vapaasti käytettävissä, kunhan muistaa mainita niiden tekijän. Flickrin miljoonien kuvien massalla on laajat hyödyntämismahdollisuudet. Se on paitsi käyttäjiensä kuva-albumi, myös koko maailman yhteinen kuva-arkisto.

Sosiaalisen median teknologioiksi kutsutaan erilaisia käyttäjiä aktivoivia ja sisältöjä uudelleen yhdisteleviä sovelluksia. Yksi niistä on käyttäjien itse muodostama *folksonomia*. Käyttäjät voivat lisätä materiaaliin omia avainsanoja, eli tageja, joista muodostuu avoin luokittelujärjestelmä. Prosessista käytetään myös termiä “social tagging”. Sääntötön folksonomia on vastakohta hierarkkisille asiansastoille ja luokituskaavoille. Kuvailussa käytetystä sanastosta tulee käyttäjiensä näköinen, ja käytettyjen avainsanojen välille syntyy erilaisia assosiativisia viittauksia.⁴²

Taidemuseot, kuten The Metropolitan Museum of Art⁴³ ja the Guggenheim Museum⁴⁴, ovat olleet mukana kokeilussa, jossa asiakkaita pyydettiin kuvailemaan kokoelmien teoksia internetissä. Museoiden omat teoskuvailut sisältävät yleensä erilaisia perustietoja kuten taiteilija, teoksen nimi, tyyliuunta, mittasuhteet ja tekovuosi.⁴⁵ Kuitenkin on huomattu, että museon asiakkaita kiinnostaisi aiheenmukainen tiedonhaku.⁴⁶ Käyttäjien lisäämien kuvailujen toivotaan parantavan tietoja taideteosten aiheista, kuten kuvatuista henkilöistä, esineistä, tapahtumista ja paikoista, sekä yksinkertaisista tunnelmista ja tunteista, joita teokset katsojissa herättävät. Käyttäjien aktivoinnin taustalla on paitsi avainsanojen tuottaminen museon kannalta edullisesti, myös asiakkaiden sitouttaminen museon internet-palveluiden käyttäjiksi. Ajatellaan myös, että “maallikoiden” kuvailut vastaavat paremmin heidän omia tarpeitaan.⁴⁷

³⁹Wikipedia, <http://fi.wikipedia.org/wiki/Wikipedia:Etusivu> (viitattu 15.12.2010).

⁴⁰Flickr, kuvien jakelupalvelu, <http://www.flickr.com/> (viitattu 15.12.2010).

⁴¹YouTube, videoiden jakelupalvelu, <http://www.youtube.com/> (viitattu 15.12.2010).

⁴²Hunter 2009, 188.

⁴³The Metropolitan Museum of Art, <http://www.metmuseum.org/> (viitattu 15.12.2010).

⁴⁴The Guggenheim Museum, <http://www.guggenheim.org/> (viitattu 15.12.2010).

⁴⁵Kellogg Smith 2006, 2.

⁴⁶Kellogg Smith 2006, 3.

⁴⁷Kellogg Smith 2006, 2.

Aihetta tutkinut Kellogg Smith muistuttaa, ettei käyttäjillä välttämättä ole tarpeeksi välineitä taideteosten sisällön sanallistamiseen ja kuvailuun, vaan se voi jäädä pinnalliseksi kuvan asioiden luettelemiseksi. Museoiden täytyy selittää taidehistoriallisia termejä käyttäjille, eikä vain jättää niitä pois kuvailuista. Taiteen katsomiseen liittyy pinnallisen tason lisäksi myös henkilökohtainen tulkitseminen, oppiminen ja keskusteleminen, joiden tukemiseen kannattaa kiinnittää huomiota.⁴⁸

2.2.4 KDK-hanke ja kokonaisarkkitehtuurin standardisalkku

Suomessa muistiorganisaatiot ovat jo pitkään toimineet yhteistyössä kokoelmien digitoinnin ja digitaalisen luetteloinnin parantamiseksi. Viimeisimpänä voimainponnistuksena on opetusministeriön käynnistämä KDK, eli Kansallinen digitaalinen kirjasto -hanke. Vuonna 2011 avautuva verkkopalvelu tarjoaa pääsyn muistiorganisaatioiden sähköisiin aineistoihin ja palveluihin, helposti ja yhdestä paikasta. Hankkeessa tutkitaan myös erilaisia mahdollisuuksia aineistojen pitkäaikaissäilytykselle. Hankkeen laajuutta kuvaa asiakasliittymän kautta saavutettavan informaation määrä:

“Aluksi asiakasliittymässä on satoja tuhansia objekteja sekä miljoonia tietokantaviitteitä. Palveluun on tulossa yli 100 000 museoesinettä ja valokuvaa, yli 1,3 miljoonaa sivua vanhoja sanomalehtiä, yli 20 000 tieteellistä lehteä, yli 300 000 e-kirjaa ja satoja tuhansia asiakirjoja.”⁴⁹

KDK-hankkeessa osallistujaorganisaatioille on koottu standardisalkku, joka ohjaa metadatformaattien ja tunnisteiden käyttöä, käytettäviä tiedostoformaatteja sekä tiedonhakujen ja tiedonsiirron käytäntöjä. Standardoinnin tavoitteena on varmistaa järjestelmän toimivuus, kun eri organisaatiot käyttävät samoja metadatan tallennusmuotoja. Standardoinnilla pyritään myös varmistamaan, että palvelut voidaan tulevaisuudessa siirtää ongelmitta uusiin laitteisto- ja ohjelmistoympäristöihin.⁵⁰

⁴⁸Kellogg Smith 2006, 15.

⁴⁹Kansallinen digitaalinen kirjasto, <http://www.kdk2011.fi/> (viitattu 15.12.2010).

⁵⁰Kansallinen digitaalinen kirjasto, standardisalkku, <http://www.kdk2011.fi/fi/kokonaisarkkitehtuuri/standardisalkku> (viitattu 15.12.2010).

2.3 Valokuvien sisällönkuvailun haasteet

2.3.1 Sisällönkuvailun yhdenmukaisuus

Kuvien kuvailuun ja tiedonhakuun liittyy erityisiä haasteita. Jotta tekstitiedonhaku toimisi tehokkaasti, sisällönkuvailulta vaaditaan yhdenmukaisuutta (*consistency*). Käsitteellä tarkoitetaan kuvailijoiden ja tiedonhakijan mahdollisuuksia päätyä käyttämään samoja termejä ja käsitteitä. Kuvien yhdenmukainen kuvailu on hankalaa, koska niiden tulkinta on hyvin subjektiivista.⁵¹ Kuvailija pyrkii tuottamaan käyttäjien mahdollisia hakutarpeita vastaavan kuvailun, mutta mitään yhtä ainoaa oikeaa kuvailutapaa tai lopputulosta ei ole. Shatford (1986) huomioi ongelman korostuvan kuvan abstraktin sisällön tai kuvan ulkopuolisten asioiden kuvailussa. Kuvien aiheenmukaisen sisällönkuvailun mahdollisuuksia tutkinut Svenonius (1994) huomauttaa, että kuvan ja sanan erilaisuuden vuoksi kaikkia kuvan osa-alueita ei edes voi sanallistaa.

Kuvien sisällönkuvailun helpottamiseksi on laadittu erilaisia analyysimalleja, joissa vaihe vaiheelta käydään läpi kuvan sisällön eri tasoja. Niiden tarkoituksena on yhdenmukaistaa kuvailuja, tarjoamalla sisällönkuvailijoille johdonmukaiset kuvanlukuohjeet.⁵² Yksi tunnetuimmista, Panofsky/Shatford -malli esitellään tutkielman kappaleessa 3.1.3. Kuvista tallennettavia tietoja määrittävät myös erilaiset standardit, eli kansalliset tai kansainväliset luettelointi- ja kuvailuohjeet ja sopimukset. Standardeja käytetään kuvailun yhdenmukaisuuden varmistamiseksi.

Omat hankaluutensa kuvien yhdenmukaiseen tallennukseen tuovat museoita koskevat käytännön seikat. Museoiden tietoteknistä kehitystä tutkinut Mäkelä (2005) muistuttaa museoiden tehneen aiemmin liikaa yksilöllisiä ratkaisuja tietokantaohjelmien ja tallennettavan metadatan muotojen kanssa. Verrattuna kirjastoalaan, museoiden ratkaisut ovat usein olleet ”kotikutoisia”. Mäkelä katsoo tietojärjestelmien pirstoutumisen syynä olleen museoiden vaihtelevat omistussuhteet. Esimerkiksi kunnilla on ollut käytössään hyvin erilaisia tietojärjestelmäratkaisuja, jotka ovat aiheuttaneet yhteensopivuusongelmia.⁵³ Onneksi nämä ajat alkavat olla takanapäin ja tietovarantojen yhteiskäytön merkitys ymmärretään laajemmin.

---

⁵¹Alaterä & Halttunen 2002, 70.

⁵²Alaterä & Halttunen 2002, 95.

⁵³Mäkelä 2005, 128.

2.3.2 Luonnollisen kielen ongelmat

Luonnollisen kielen käyttö on kuvailijalle helppoa ja nopeaa, mutta se ei huomioi synonyymeja, tai saman sanan eri merkityksiä. Sisällönkuvailussa kannattaa tarkkailla myös sanojen eri kirjoitusmuotoja ja taipumista.⁵⁴ Kuvailun yhdenmukaisuus parantuu käyttämällä termien moninaisuutta vähentäviä asiasanastoja ja luokituksia.⁵⁵ Keinotekoiset dokumentaatiokielet toimivat hakijan ja sisällönkuvailijan yhteisinä kielinä, jolloin käytetyt ilmaisut kohtaavat paremmin. Maiden nimet, aikamääreet ja mittasuhteet saadaan myös yhdenmukaistettua asiasanastojen avulla tai automaattisin keinoin. Monissa internetin sovelluksissa käytetään sanojen kirjoitusmuodot huomioivia, sekä sanan loppuosan täydentäviä ohjelmia, joista voisi olla hyötyä kuvatietokannoissakin.

2.3.3 Kuvien selailu

Monet kuvahakujärjestelmät perustuvat tekstimuotoiseen metadataan kohdistuviin kyselyihin ja korvikekuvien selailuun. Kuvien selailu on hyödyllinen menetelmä hakutulosten arvioinnissa, kun käyttäjän on vaikea sanallisesti ilmaista tarkkoja kuvatarpeitaan. Kuvahakujärjestelmissä metadattaa on yleensä niukasti, mikä osaltaan pakottaa hakijan käyttämään selailua. Usein haun tuloksena on massiivinen määrä potentiaalisia kuvaehdokkaita. Pienikokoisenkin kuvan perusteella arviointi on helpompaa ja nopeampaa kuin pelkkien kuvailutietojen varassa.⁵⁶

Esimerkkikuvat myös vähentävät kuvailun tarvetta, kun moni asia selviää kuvaa katsoamalla. Sanallista kuvailua ja hakulauseitakin tarvitaan, sillä hakijan on ensin rajattava selailtava joukko. Sisällönkuvailun kohteeksi jäävät kuvassa näkymättömät, sen ulkopuolelle viittaavat asiat. Kuvan keskeisten kohteiden vaihtoehtoisten nimitysten kuvailuun kannattaa kiinnittää huomiota.⁵⁷ Tietokannassa selailumahdollisuuksia vahvistavat aineistosta rakennettu aihehakemisto sekä asiasana- ja tekijälinkit.⁵⁸ Selailukäyttöä helpottaa, jos hakusanoja pitkin pääsee liikkumaan kuvasta toiseen.

---

⁵⁴Alaterä & Halttunen 2002, 70.

⁵⁵Alaterä & Halttunen 2002, 95.

⁵⁶Markkula & Sormunen 2000, 259.

⁵⁷Sormunen 2005.

⁵⁸Alaterä & Halttunen 2002, 46.

3 Valokuvan merkitys eri teorioiden näkökulmista

Tässä luvussa tarkastellaan erilaisia teoreettisia näkemyksiä valokuvan merkitysten muodostumisesta. Pääosassa ovat merkityksen muodostumisen paikat ja tavat, jotka vaihtelevat näkökulmasta riippuen. Valokuvia voi tarkastella esimerkiksi genren, tekniikan tai aiheiden mukaisesti. Voidaan painottaa myös valokuvaajan tai kuvan kohteen osuutta kuvan merkityksen muodostumisessa. Kappaleessa 3.1.3 esitellään myös yksi tunnetuimmista kuvien sisällönkuvailun apuvälineistä, Panofsky/Shatford -malli. Tässä luvussa koottu teoria yhdistetään luvussa 5 museon kuva-arkiston valokuvista ja niiden sisällönkuvailusta tehtyihin havaintoihin.

Taiteen tutkimuksessa valokuva nähtiin aiemmin melko tiukasti joko osana taidetta tai populaarikulttuuria. Nykyään raja-aidat ovat kaatuneet, tai pikemminkin laajentuneet. Taidehistoriassa on selvitetty ikonologisen metodin avulla teosten aiheita ja kulttuurisia merkityksiä. Varsinainen valokuvatutkimus syntyi oikeastaan vasta 1970-luvulla, kun valokuvasta tuli yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen kohde⁵⁹. Aiempi tutkimus keskittyi enemmän historiaan, tekniikkaan ja yksittäisiin valokuvaajiin.

1950-luvun strukturalistinen tutkimussuuntaus johdatti käsittelemään kuvia koodattuna järjestelminä. Semiotikat olivat kiinnostuneita erityisesti mainoskuvista. Myöhemmin siirryttiin merkitysten tunnistamisesta niiden tuottamiseen, joka huomioi myös kuvien katsomistilanteet. Viime vuosikymmeninä pinnalla on ollut visuaalisen kulttuurin tutkimus, jossa yhdistyvät muun muassa humanistiset ja yhteiskuntatieteelliset teoriat. Erilaisia tutkimussuuntauksia on siis runsaasti, mutta on muistettava, että niiden sisäläkin lähestymistavat vaihtelevat.

---

⁵⁹Seppänen 2001, 10.

3.1 Ikonografia ja ikonologia

Ikonografia on yksi vanhimmista ja tunnetuimmista taidehistorian tutkimusmenetelmistä. Ikonografian, eli kuva-aiheiden vertailevan tutkimuksen avulla etsitään tietyn aiheen sopimuksenvaraisia merkityksiä. Erwin Panofsky kehitti ikonografian pohjalta ikonologisen tulkintametodin nykyiseen muotoonsa. Ikonologia on tiivistettynä taideteoksen aiheen ja merkityksen, alkuperän ja kehityksen tutkimusta käyttämällä lähteinä teoksen lisäksi filosofian, uskonnon ja klassisen mytologian tekstejä sekä yleistä humanistista tietämystä.⁶⁰

Panofskyn kolmitasoisien metodien tarkoituksena on yhdistää teoksen muodon ja aiheen tarkastelu tulkintatapahtumaksi, jossa teos liitetään oman aikansa kulttuuriseen ympäristöön.⁶¹ Suuntaus oli voimakkaimmillaan 1950- ja 1960-luvuilla, jolloin ikonografiasta tuli yleisnimitys kaikelle visuaalisen aineiston aiheeseen keskittyvälle tutkimukselle. Ikonografia nähtiin myös vastakkaisena teoksen muotoa painottavalle formalistiselle tutkimukselle⁶².

3.1.1 Kuvan sisällön jakaminen tasoihin

Teoksessa *Studies in Iconology* (1962 [1939]) Panofsky jakoi ikonografian kuvan aiheen, ja ikonologian sen merkityksen tutkimiseksi. Esi-ikonografisella tasolla teosta kuvaillaan, jonka jälkeen seuraa ikonografisen analyysi. Kuvailun tason tehtävänä on varmistaa, että teoksen pääaihe löytyy ja että tutkija käsittelee teosta objektiivisesti kokonaisuutena. Se ei sisällä vielä analyysiä tai tulkintaa. Ensimmäisen ja toisen tason pohjalta päästään tutkimuksen varsinaiseen tavoitteeseen, eli ikonologiseen tulkintaan.⁶³ Käytännössä kuvailun ja tulkinnan välinen raja on häilyvä, eikä niitä täysin voida erottaa toisistaan.

Ikonologian taustalla on ajatus kätkeymästä symboliikasta. Syvällisen ja lopullisen merkityksen ajatellaan piiloutuvan kuvan pinnan alle, jossa se odottaa paljastajaansa.⁶⁴ Ikonologisen tutkimuksen kohteena olleiden aikakausien taiteessa oli yleistä liittää teoksiin symbolisia ja allegorisia viitteitä eri lähteisiin, joten sellaisten etsiminen on perusteltua. Tulkinnessa voidaan erottaa taiteilijan tietoisesti piilottama syvempi merkitys ja

⁶⁰Konttinen & Laajoki 2000, 151; van Leeuwen 2001, 101.

⁶¹Preziosi 1998, 231.

⁶²Kuusamo 1996, 60.

⁶³Panofsky 1962 [1939], 3–17.

⁶⁴Palin 1999, 156; ks. myös Panofsky 1953, 140–144.

kulttuurihistoriallinen näkökulma, joka etsii teoksen sisäistä merkitystä eri aikojen kulttuurisia, historiallisia ja sosiaalisia taustoja tarkastellen. Panofskyn mukaan tutkijan on mahdollista löytää ja tulkita sellaisiakin arvoja ja merkityksiä, joita taiteilija ei ole tiedostanut teosta tehdessään.⁶⁵

3.1.2 Ikonologian kritiikki

Ikonologiaa on kritisoitu liiasta keskittymisestä tiettyyn aikakauteen ja alueeseen, sekä kertovaan, kirjallisia aiheita kuvittavaan taiteeseen.⁶⁶ Ikonologiassa on tutkittu pääasiassa vanhaa eurooppalaista kuvataidetta, kuten renessanssiajan maalauksia. Sitä ei ole useinkaan sovellettu modernin länsimaisen taiteen, puhumattakaan Euroopan ulkopuolisten kulttuurien taiteen tutkimiseen.

Samaan aikakauteen tai kulttuuriin sisältyvät eroavaisuudet jäävät usein ikonologian tuottaman yhtenäistävän näkemyksen alle. Sen näkökulmasta teoksilla ei voi olla useita merkityksiä tai myöhempiä merkityskerrostumia. Huomiotta jää usein myös tutkijan taustan, tai tiedostamattomien tekijöiden vaikutus merkityksen muodostumiseen. Käytäntö osoittaa, etteivät taiteilijat ja teokset aina yksiselitteisesti noudata esikuviaan, joten tiukka kirjallisiin lähteisiin tukeutuminen voikin johtaa tutkijan harhaan.⁶⁷

3.1.3 Shatfordin kuvien sisällönkuvailumalli

Tiedon tallennuksen tutkija Sara Shatford (1986) esitti oman kuvien sisällönkuvailumallinsa 1980-luvun puolivälissä. Shatfordin analyysimallin rakenne ja ajattelu kuvan sisällön eri tasoista palautuvat Panofskyn ikonografiaan, joten sitä kutsutaan yleisesti *Panofsky/Shatford -malliksi*. Analyysikehikon (Kuva 3) tarkoitus on auttaa nimeämään kuvasta havaittavat, tai tiedossa olevat merkitsevät kohteet ja ominaisuudet, joihin sisällönkuvailussa kannattaa kiinnittää huomiota. Sittemmin Shatfordin mallia on käytetty erilaisissa tutkimuksissa kuvien sisällön analyysimallina ja sisällönkuvailun arvioinnissa.⁶⁸

---

⁶⁵Panofsky 1955, 40–41.

⁶⁶Rose 2001, 145.

⁶⁷Palin 1998, 122.

⁶⁸ks. esimerkiksi Brown & Hilderley 1995; Jörgensen et al. 2001.

	Nimetyt kohteet specific of (ikonografia)	Yleinen kohdeluokka generic of (esi-ikonografia)	Symboliset viittaukset about (ikonologia)
Kohteet, kuka/mikä?	nimetty henkilö, eläin, esine	henkilö-, eläin-, esinetyyppi	myyttiset olennot
Toiminnot ja tapahtumat, mitä?	nimetty tapahtuma	tapahtuma- tai tilannetyyppi	tunne, abstraktio
Tila, missä?	nimetty paikka	maantieteellinen tai arkkitehtoninen paikkatyyppi	symbolinen paikka
Aika, milloin?	päivämäärä, kellonaika	vuoden- tai vuorokaudenaika	ajan symboloima tunne, abstraktio

Kuva 3: Panofsky/Shatford -mallin analyysikehikko (Shatford 1986, käänös: Alaterä & Halttunen 2002, 95).

Shatford lähtee liikkeelle jakamalla kuvan sisällön kolmeen eri tasoon. Kuvan kahdella ensimmäisellä tasolla tunnistetaan ja nimetään kuvissa esiintyviä konkreettisia kohteita eri abstraktiotasolla. Ensimmäinen taso (*nimetyt kohteet*) vaatii kuvailijalta eniten kuvan taustatiedon tuntemusta. Usein nämä tiedot tulevat kuvailijalle kuvan mukana. Kuvaa kuvaillaan spesifein termein, kuten nimin tai päivämäärin. Kuvailun toisella tasolla (*yleinen kohdeluokka*) on edellistä helpompaa nimetä kuvan yleisiä, geneerisiä kohteita. Kuvasta kannattaa aina luetteloida sekä spesifejä, että yleisiä kohteita, sillä kuva edustaa yhtäaikaaisesti näitä molempia.

Mitä syvemmmälle tulkinnassa mennään, sitä vaikeammin yhteisin säännöin määriteltäväksi kuvailu käy. Kuvan sisällön tulkinnan kolmannella tasolla (*symboliset viittaukset*) pyritään nimeämään, mihin abstrakteihin käsitteisiin tai ilmiöihin kuva liittyy. Kuvien ilmaisullisten piirteiden tulkinta ei ole täysin satunnaista, mutta niiden yhdenmukainen nimeäminen on hankalaa⁶⁹.

Kuvan eri tasojen läpikäyntiä helpottavat neljä peruskategoriaa, jotka perustuvat käyttäjien usein esittämiin kysymyksiin. Kuvailijan huomion kiinnittävät 1) *kohteet* 2) *toiminnot ja tapahtumat* 3) *tila* 4) *aika*, toisin sanoen kuvailun tulee vastata kysymyksiin kuka/mikä?, mitä?, missä?, milloin?⁷⁰

Shatfordin analyysikehikossa on lopulta 12 elementtiä, jotka ilmaisevat kuvan konkreettisen ja symbolisen tason sisältöä. Kehikon kaikkia elementtejä ei ole tarkoitus tunnistaa

⁶⁹Sormunen 2005.

⁷⁰Shatford 1986, 48–49.

jokaisesta kuvasta. Shatfordin mukaan mallia tulee käyttää kuvailuyhteisöjen tarpeiden mukaan.⁷¹ Mallin etuna on sen järjestelmällinen lähestymistapa kuva-analyysiin ja sisällönkuvailuun. Yksinkertaiset kategoriat auttavat hakusanojen ideoinnissa ja kuvan tärkeiden ominaisuuksien huomioimisessa.

Shatford suosittelee keskittymään sisällönkuvailussa kahteen ensimmäiseen kohdeluokkaan, koska syvemmillä tasolla kuvien monitulkintaisuus kasvaa. Symbolisten viittausten sisältö vaihtelee tulkitsijasta riippuen, eikä niiden huomioiminen välttämättä auta tiedonhakua. Niistäkin helpoimmin kuvailtavissa ovat matalan ilmaisullisen tason abstraktiot, kuten kuvan aihepiiri. Kuvan välittämän tunnelman analysointi on jo vaikeampaa.⁷²

3.2 Semiotiikka

Semiotiikassa ajatellaan yleensä, että kaikki jolla on merkitys, voidaan ymmärtää erilaisten merkkien ja niiden toiminnan kautta. Semiotiikan perustajia olivat sveitsiläinen kielentutkija Ferdinand de Saussure ja yhdysvaltalainen filosofi C. S. Peirce.⁷³ Alkuaikojen merkkeihin ja merkkijärjestelmiin keskittynyt tutkimus on nykyään siirtynyt tutkimaan yleisempiä merkityksen tuotantoprosesseja.⁷⁴

Peirce jakoi merkit toimintatavoiltaan kolmeen. Ikonisen merkin suhde kohteeseen perustuu samankaltaisuuteen. Indeksisen merkin ja objektin suhde taas pohjautuu jatkuvuuteen. Symbolinen merkki on aina sopimuksenvarainen, joten sen suhde kohteeseen on mielivaltaisen. Merkit voivat samanaikaisesti toimia usealla tasolla.⁷⁵ Semiotiikan tavoitteena on osoittaa, että myös kaikkein luonnollisimmilta vaikuttavat merkit perustuvat konventioihin, sopimuksiin merkityksistä.

Vaikka ikonologinen ja semioottinen tulkinta ovat kehittyneet itsenäisesti, voi niissä havaita yhtäläisyyksiä, kuten kuvan sisällön jakaminen tasoihin.⁷⁶ Ne eroavat toisistaan siinä, että ikonologiassa merkitystä etsitään teoksen ja sen tekijän — tai sen synnyttäneen kulttuurin — väliltä, kun taas semiotiikassa merkitys paikannetaan kuvan ja sen

⁷¹Shatford 1986, ks. myös Alaterä & Halttunen 2002, 96.

⁷²Sormunen 2005.

⁷³Konttinen & Laajoki 2000, 403.

⁷⁴Price & Wells 2004, 30.

⁷⁵Rose 2001, 78.

⁷⁶Winget 2009, 959; ks. myös Kuusamo 1996 ja van Leeuwen 2001.

katsojan tai käyttäjän välille.⁷⁷ Tekijän näkemys on vain yksi mahdollinen tulkintatapa, eikä hänellä ole erityisoikeutta teoksen merkitykseen.⁷⁸ Eroja löytyy myös tutkimuskohteista. Ikonologiassa on keskitytty pääasiassa taideteoksiin, kun taas semiotiikka on kiinnostunut kaikista kulttuurin tuotteista, valokuvat mukaan lukien.

3.2.1 Valokuvan todistusvoima?

Taidehistorioitsija Tutta Palinin mukaan valokuvan ikonisuus on ensisijaisesti esityskonventioon kytkeytyvä lukutapa.⁷⁹ Valokuvia katsottaessa niiden oletetaan olevan kohteensa näköisiä. Valokuvan voidaan ajatella olevan myös indeksinen merkki, koska se syntyy kameran edessä tapahtuneen heijastuessa kameran linssin läpi filmille. Semiotikko ja kulttuurintutkija Roland Barthes oli vakuuttunut, että valokuva on jälki todellisuudesta. Hän kirjoittaa teoksessaan *Valoisa huone* (1985 [1980]), että vaikka valokuva ei olisi mitään muuta, niin se on todiste kohteen läsnäolosta kuvaushetkellä.

Kaikki tutkijat eivät ole Barthesin kanssa yhtä mieltä. Valokuvateoreetikko John Tagg kieltää valokuvan olevan todiste aiemmasta, vaan katsoo sen tuottavan aina uuden todellisuuden. Valokuva on kamerasta lähtöisin, eikä se voi viitata aiempaan todellisuuteen. Se saa merkityksensä erilaisten tilanteiden, käytäntöjen ja instituutioiden kautta.⁸⁰ Taggin näkemyksen mukaan valokuvaus on diskursiivinen järjestelmä. Toisaalta valokuvien ajatellaan usein olevan todisteita menneistä tapahtumista. Esimerkiksi passikuvaa käytetään todisteena henkilöllisyydestä. Tämänkaltaiset käytännöt palautuvat lopulta valokuvia todisteina käyttäviin instituutioihin, ja vanhoja kuvia muistojen säilyttäjänä vaalivaan perinteeseen.⁸¹

Valokuvan todistusvoima syntyy sen ikonisuudesta ja indeksisyydestä, ja häviää kuvan tullessa tulkituksi symbolisesti.⁸² Valokuva tai digitaalinen kuva ei kuitenkaan aina kerro totuutta, kuten esimerkiksi kuvamanipulaatiot ja digitaalinen kuvanmuokkaus osoittavat. Visuaalisen kulttuurin tutkija Janne Seppäsenkään mielestä mahdollinen kausaalinen yhteys ei tee kuvaa totuudenmukaiseksi, vaan se on aina osa katsojalle näkymättömäksi jäävää suurempaa kokonaisuutta.⁸³

⁷⁷van Leeuwen 2001, 92.

⁷⁸Palin 1998, 127.

⁷⁹Palin 1998, 132.

⁸⁰Tagg 1988, 3–5.

⁸¹Palin 1998, 133.

⁸²Palin 1998, 136.

⁸³Seppänen 2001, 179.

3.2.2 Kuvan sisällön tasot semiotiikassa

Roland Barthesin suhtautuminen valokuvaan vaihteli hänen uransa aikana. Alun tiukka strukturalismi vaihtui myöhemmin monimerkityksisyyttä korostavaan näkökulmaan.⁸⁴ Barthes esitti kuvan merkityksen muodostuvan kahdesta tasosta. Kuvan silmin havaittava muoto, denotaatio, vastaa kysymykseen “mitä on kuvattu?”. Kuvan konnotaatio, sen assosiativiset merkitykset, vastaa kysymykseen “miten on kuvattu?”.⁸⁵

Barthes (1987b [1964]) kirjoittaa, että denotaation tasolla toimivat merkit ovat helppoja dekodata, eli avata tai tulkita. Konnotaatiot ovat katsojan mielen muodostamia sivuja ja lisämerkityksiä, jotka muodostuvat katsojan kohteeseen liittämien tuntemusten ja kulttuuristen arvojen pohjalta. Myös valokuvaaja voi valinnoillaan vaikuttaa valokuvan konnotaatioihin. Samasta tilanteesta voidaan luoda toisistaan poikkeavia vaikutelmia. Esimerkiksi kuvakulmaa vaihtamalla kuvan tunnelma ja sen kohteen asema muuttuvat.

3.2.3 Ankkurointi tekstin avulla

Joskus denotatiivisilla merkeillä on monia potentiaalisia merkityksiä, jotka voivat hämentää katsojan.⁸⁶ Tällöin kuvassa, tai sen lähettyvillä oleva teksti voi tarjota apua tulkintaan. Barthes kutsui tätä *ankkuroinniksi*.⁸⁷ Teksti auttaa lukijaa valitsemaan monista mahdollisista denotatiivisista merkityksistä sopivan. Ankkurointi on yleistä esimerkiksi mainoksissa, joissa kuva kauniista naisesta voidaan tekstin avulla ankkuroida markkinoimaan melkein mitä tahansa asunnoista tupakkatuotteisiin. Lehtikuviin liittyvä kuvateksti toimii myös ankkurina, joten se on hyvä tallentaa kuvaan liittyvänä tietona.

Kuvat toimivat yleensä yhteistyössä muiden esitysten kanssa. Kuvaan liittyvä teksti tai toinen kuva voi täydentää, selittää tai kuvailla, ja siten vaikuttaa valokuvasta välittyvään merkitykseen⁸⁸. Tässä mielessä myös sisällönkuvailu ankkuroi arkistokuvan aiheen ja merkitykset, vaikka sen tavoitteena toisaalta onkin olla mahdollisimman puolueeton ja kuvaileva. Kuvatietokannassa, kuten myös internetissä, kuva ja teksti ovat rinnakkain, joten ne vaikuttavat toisiinsa ja katsojan tulkintaan.

⁸⁴Palin 1998, 128.

⁸⁵Barthes 1987a [1961]; ks. myös Fiske 2000, 113–115; Seppänen 2005, 117.

⁸⁶Rose 2005, 80.

⁸⁷Barthes 1987b [1964], 38–41.

⁸⁸Rose 2005, 10.

3.2.4 Merkkisuhteita: paradigma ja syntagma

Paradigma ja syntagma ovat semiotiikan käsitteitä, jotka kuvaavat merkkien välisiä suhteita. *Paradigma* on merkkijoukko, josta kerralla voidaan valita vain yksi. Joukon osilla täytyy olla yhteisiä ominaisuuksia, jotka määrittelevät ne juuri tietyn paradigman jäseniksi.⁸⁹ Kuvaan valittu merkki on tehty valinta kaikista muista mahdollisista, esimerkiksi tietynlaiset vaatteet tai esineet. Paradigmaattisilla valinnoilla voidaan ylläpitää ja vahvistaa tiettyjä merkityksiä toisten kustannuksella, mutta myös rikkoa vallitsevia sääntöjä ja konventioita.⁹⁰ *Syntagma* muodostuu kokonaisuuteen (esim. valokuvaan) valittujen merkkien yhdistelmästä. Kuvassa olevat merkit vaikuttavat toisiinsa ja sen merkitys muuttuu, mikäli joukosta poistetaan tai vaihdetaan osia.⁹¹

3.2.5 Semiotiikan kritiikki

Taideteosten sisällönkuvaailua tutkinut Megan Winget huomauttaa, että semiotiikan käyttö tulkinnan työkaluna perustuu teosten käsittelyyn eräänlaisina luettavina teksteinä. Winget on tiukasti sitä mieltä, että yhtäläisyyksistään huolimatta visuaalinen taide ja kieli eivät ole identtisiä, vaan niillä on erilaiset toiminnot ja tavoitteet. Niinpä ne vaativat myös erilaiset kuvailuvälineet.⁹² Kuvat eivät elä tyhjiössä, eivätkä pelkät semioottiset merkkianalyysit voi tavoittaa kaikkia visuaalisten kuvien vaikutuksia ja ominaisuuksia. Kuvien tarkastelu pelkästään pinnalta, ei ota huomioon niiden tuotantoa ja tulkintaa tietyissä sosiaalisissa käytännöissä.⁹³

3.3 Kulttuurintutkimus

Kulttuurintutkija Stuart Hall muistuttaa, että kuvien tutkimuksessa on kyse tulkinnasta, ei siitä kuka on oikeassa tai väärässä. Kysymykseen, *mitä kuva merkitsee?*, ei voi antaa yhtä ainoaa vastausta. Kuvan alkuperäistä kontekstia tai merkitystä on mahdoton tavoittaa, ja kuvasta syntyy jatkuvasti uusia tulkintoja. Valokuvat eivät ole viattomia, avoimia ikkunoita maailmaan, vaan ne esittävät sen tietyllä tavalla. Kuvien tulkinta

⁸⁹Seppänen 2001, 181.

⁹⁰Seppänen 2001, 182.

⁹¹Seppänen 2001, 181; Rose 2005, 78.

⁹²Winget 2009, 960.

⁹³Rose 2005, 10.

on kamppailua yhtä uskottavien, ja joskus toistensa kanssa kilpailevien, merkitysten ja tulkintojen välillä. Mitä ja miten nähdään, on kulttuurisesti rakentunutta.⁹⁴

Hall määrittelee valokuvan merkityksen rakentajaksi ja välittäjäksi. Merkitys syntyy siitä, miten esitämme ja mitä ajattelemme, sanomme tai tunnemme esittämistämme asioista. Valokuvalla itsessään ei ole yhtä pysyvää merkitystä, vaan se toimii välittäjänä asioille, joista haluamme kertoa. Merkitykset rakentuvat jokaiselle omalla tavallaan kuvien, niiden käyttöympäristön ja merkityksenannon muotojen pohjalta.⁹⁵ Ne eivät pysy samana loputtomiin, vaan eri tahojen valtapyrkimykset pyrkivät muuttamaan niitä.⁹⁶ Merkityksiä on myös mahdollista tietoisesti tulkita toisin.

3.3.1 Kulttuurinen käänne

Merkitysten rooli kulttuurin määrittelyssä on korostunut erityisesti ns. kulttuurisen käänteen jälkeen. Kulttuurin ajatellaan olevan ensisijaisesti merkitysten tuotantoa ja vaihtoa yhteiskunnan, tai jonkin ryhmän jäsenten välillä. Samaan kulttuuripiiriin kuuluvat tulkitsevat merkityksiä ja ilmaisevat itseään, ajatuksiaan ja tunteitaan toisilleen suunnilleen samoin.⁹⁷ Kulttuuri nähdään pikemmin prosesseina ja käytäntöinä, kuin asioina tai teoksina, kuten vaikkapa maalauksina tai valokuvina.

Nykytutkimuksessa huomio kiinnitetään kuvan ja katsojan suhteeseen, eikä siihen mitä tapahtuu kuvien takana.⁹⁸ Taideteoksia tulkitaan yleensä oman aikansa tuotteina, monimutkaisina merkitysten kerrostumina, joihin sisällytetyjä asioita ei tutkija voi täysin omasta ajastaan käsin selvittää. Myös suhteet kuvan ulkopuoliseen todellisuuteen, ja kuvaa ympäröivät kontekstit otetaan huomioon.

3.3.2 Kuvien intertekstuaalisuus

Kulttuurintutkijalle kuvien maailma näyttäytyy merkitysten verkostona, jossa vanhoja aiheita kopioidaan ja uusinnetaan jatkuvasti. Kuvan alkuperän tutkiminen jää toissijaiseksi, kun kuvan merkityksen ajatellaan syntyvän suhteessa muihin kuvallisiin ja tekstuaalisiin järjestelmiin. *Intertekstuaalisuus* kuvaa teksteihin sisältyviä viitteitä toisiin

⁹⁴Hall 1997, 9.

⁹⁵Hall 1997, 9.

⁹⁶Hall 1997, 10–11.

⁹⁷Hall 1997, 4.

⁹⁸Palin 1999, 156.

teksteihin. Aihetta ovat käsitelleet Julia Kristeva ja Roland Barthes. Intertekstuaalinen tulkinta huomioi kuvassa kuuluvien toisten, edeltävien ja samanaikaisten tekstien tai kuvien ääniä. Teoksen ympärillä on loputtomien intertekstien verkosto. Aiemmat merkitykset eivät jää kokonaan uusien alle, vaan jättävät niihin jälkensä.⁹⁹

Tulkinnan tavoitteena on kuvien lukeminen suhteessa toisiinsa ja aikamme tapaan käsitteellistää niitä. Intertekstuaalinen lukutapa korostaa tekstin tai kuvan avoimuutta. Kuvalle ei siis voi löytää yhtä alkuperäistä merkitystä, vaan se muodostuu aina yhteyksissä toisiin kuviin tai teksteihin. Teos ei ole koskaan valmis, vaan jatkuva prosessi. Tekijä ei voi olla tietoinen kaikista viittauksista. Tulkitsija on pikemminkin merkitysten tuottaja, kuin niiden paljastaja.¹⁰⁰

Elovirta huomauttaa intertekstuaalisuuden käsitteen arkipäiväistyneen tarkoittamaan tietoista, tekstistä tai kuvasta selvästi erotettavissa olevaa viittausta toiseen tekstiin.¹⁰¹ Taidehistorioitsija Altti Kuusamo on pyrkinyt osoittamaan, että intertekstuaalinen analyysi lähenee käytännössä perinteistä ikonografista tutkimusta. Intertekstuaalisuus ei usein tarjoakaan lukijalle avointa tulkintamahdollisuutta, vaan se on siirtynyt lähemmäksi vertailevaa tutkimusta.¹⁰²

3.3.3 Kontekstin vaikutus kuvan merkitykseen

Kuvan tuotanto- ja käyttötarkoitukset suuntaavat sen tulkintaa. Valokuvaan voi sisältyä joitain “alkuperäisiä” merkityksiä, mutta nekin kulkevat erilaisten kuvan käyttöjen lävitse.¹⁰³ Merkitykseen vaikuttavat myös kuvan katsomistapahtuma ja sosiaalinen konteksti. Valittaessa kuvaa johonkin tiettyyn tarkoitukseen, esimerkiksi kuvituskuvaksi lehteen tai artikkeliin, ei sen aiemmilla merkityksillä välttämättä ole väliä. Artikkelin ja kuvatekstin muokkaavat kuvasta tarkoitukseen sopivan. Tämä ei tarkoita, että kuva voisi olla mikä tahansa, vaan sen täytyy jollain tasolla vastata vaatimuksiin.

Kuvan katsomiseen vaikuttavat myös katsomispaikkaan liittyvät käytännöt, järjestykset ja säännöt.¹⁰⁴ Kuvan tulkinta vaihtelee riippuen siitä, onko se esitetty museon näyttelyssä, mainoksessa vai syntymäpäiväkortissa. Kuvan esittäminen taidemuseossa korostaa

⁹⁹Seppänen 2001, 144.

¹⁰⁰Elovirta 1998, 248–249.

¹⁰¹Elovirta 1998, 249–250.

¹⁰²Kuusamo 1996, 102–117.

¹⁰³Rose 2005, 14.

¹⁰⁴Rose 2005, 15.

sen esteettistä puolta, kun taas arkistossa kuva saa tiettyä luotettavuutta ja totuudellisuutta. Kuvien käytöstä tutkimuksessa kirjoittanut Gillian Rose muistuttaa tutkijaa, etteivät kuvat ole täysin palautettavissa kontekstiinsa, vaan visuaalisilla esityksillä on myös muita, katsojaan vetoavia vaikutuksia¹⁰⁵.

---

¹⁰⁵Rose 2005, 15.

4 Kuva-arkiston valokuvien ja kuvailumenetelmien analyysi

Tutkimuksen käytännön osan kohteena on Tampereen museoiden Vapriikin kuva-arkiston Siiri-kuvatietokanta. Tarkoituksena on selvittää, miten kuva-arkiston sisällön kuvailu on toteutettu. Selviää myös, mitä tietoja kuvan aiheesta ja sisällöstä, sekä mahdollisia merkityksiä, valokuviin ja kuvailutietoihin sisältyy. Alussa käsitellään arkistossa käytettäviä kuvien luettelointi- ja sisällönkuvailuohjeita, sitten analysoin viittä esimerkkikuvaa kuvatietokannasta.

Tampereen museoiden kuva-arkisto on perustettu 1982, jolloin viiden kaupungissa toimineen museon kuvakokoelmat yhdistettiin. Syksyllä 2006 avattiin Siiri-kuvatietokanta internetissä kaikkien avoimesti selailtavaksi¹⁰⁶. Tällä hetkellä Siiri sisältää noin 85 000 valokuvaa, joista internetissä on yli 50 000. Tampereen museoiden kuvakokoelmiin kuuluu kuitenkin yhteensä noin miljoona valokuvaa, joista pääosa on negatiiveja. Kuva-arkisto koostuu useista suurista kuvakokoelmista sekä yksittäisten ammattikuvaajien ja harrastajien kokoelmista. Tärkeitä digitoitavia kokoelmia ovat Hämeen museo sekä Aamulehden kuvakokoelmat. Lisäksi kokoelmaa kartutetaan jatkuvasti lahjoitusten, hankintojen ja museon oman kuvausdokumentaation kautta.¹⁰⁷

Koko kuvakokoelman digitointi ei ole tavoitteena, mutta se etenee n. 6000 kuvan vuosivauhtia. Uudet, jo valmiiksi digitaalisessa muodossa olevat kuvat viedään suoraan tietokantaan. Museo noudattaa digitointisuunnitelmaa, johon on kirjattu kokoelmien painopistealueet. Niistä tärkein on kuvien paikallinen merkitys. Digitoitavan kuvan tekijänoikeudet on oltava selvät ja sillä pitää olla hyvät kontekstitiedot. Erityisesti paljon käytetyt, tai näyttelyihin tulevat kuvat ovat etusijalla. Digitoinnissa painotetaan eri-

¹⁰⁶Siiri-kuvatietokanta, <http://siiri.tampere.fi/VALOKUVA/web/index.do> (viitattu 15.12.2010).

¹⁰⁷Kela 2009, http://www.digiwiki.fi/fi/images/c/c3/2009-11-24_Kela.pdf (viitattu 15.12.2010).

laisia teemoja ja kokonaisuuksia, esimerkiksi teollisuushistorian tallentaminen ja alueen nykyhetken dokumentointi.¹⁰⁸

4.1 Tutkimuksen toteuttaminen

Vapriikin kuva-arkistoon ja Siiri-kuvatietokantaan tutustuttuani oli vaikea päättää, miten kokoan aineiston valtavasta määrästä kuvia. Löysin Siiristä tallennettuja “asiakaskoreja”, jotka sisältävät käyttäjien valitsemia kuvia eri aiheista. Tallensin tutkimuskäyttöön tietoja näistä koreista, koska mielestäni ne sisälsivät laajan valikoiman erilaisia käyttäjiä kiinnostaneita kuvia. Kuvien lisäksi museon tietokoneelta oli pääsy kuvien metatietoihin, jotka sisälsivät myös sisällönkuvailutietoja.

Tallensin kuvatietokannasta yhteensä 737 kuvaa sekä sisällönkuvailutietuetta, joista valitsin lähempään tarkasteluun 38. Tässä luvussa esittelen niistä viisi. Ne edustavat erilaisia kuva-arkistoon tallennettuja kuvia ja sisällönkuvailutietoja. Esimerkkikuvien avulla kerron myös koko aineistoa koskevista havainnoistani.

Analyysiin valitut valokuvat:

1. Hämeensilta 717:DIA:21 ja Hämeensilta 717:DIA:94
2. Sorsapuistontalo HM 2549:2979:4
3. Lasten liikennepuisto TKA:DIA:7918
4. Poika syöttämässä sorsia 903:9
5. Poikia lasten kahluualtaalla 903:15

Valitsin tutkimusmateriaaliksi pääasiassa kuvia Sorsapuistosta, koska niissä oli paljon aiheiden vaihtelua ja erilaisia kohteita. Puisto sijaitsee Tampereen keskustan itäpuolella ja se rakennettiin 1930-luvulla. Puistossa on lasten leikkipaikka sekä ulkoilureittien keskellä sijaitsevan pienen Sorsalammen ympäri. Jo puiston alkuaikoina vetonau-loiksi hankittiin erilaisia lintulajeja, joiden suosio on säilynyt tähän päivään asti. Sorsapuistossa on ajan mittaan tapahtunut paljon. Entisen kaupungin teurastamon paikalle perustettiin 1962 Tampereen eläintarha, kun kaupunki sai puolalaiselta ystävyyskaupungilta lahjaksi kaksi leijonaa, joiden nimet olivat Tam ja Pere. Vuonna 1990 samoille

¹⁰⁸Kela 2009, http://www.digiwiki.fi/fi/images/c/c3/2009-11-24_Kela.pdf (viitattu 15.12.2010).

sijoille valmistui Tampere-talo. Vanhempien Sorsapuistonkävijöiden muistoissa säilyy myös lasten liikennepuisto sekä kahluuallas, jotka poistettiin peruskorjauksen yhteydessä 1989–1990.¹⁰⁹

Yksi syy aiheenvalintaan oli, että asun aivan puiston laidalla. Voin omasta puolestani sanoa näiden kuvien vetoavan historiasta kiinnostuneeseen henkilöön, jota kiinnostaa nähdä millainen puisto ja sen ympäristö olivat menneisyydessä. Olen itse hakenut Siiri-kuvatietokannasta kuvia puistossa olevasta Tanssiva tyttö -patsaasta, sekä siellä aiemmin olleesta lasten kahluualtaasta. Myös kuvat omasta talosta, tai sen paikalla aiemmin sijainneista rakennuksista kiinnostavat minua.

4.2 “Kuvien luettelointi Siiri-kuvatietokantaan” -ohjeen tarkastelu

Kuva-arkiston työntekijöiden avuksi on koottu luettelointiohje, joka on osa museon kokoelmapoliittista ohjelmaa¹¹⁰. Ohjeessa luettelointiprosessi jaetaan kuuteen osaan. Kolme ensimmäistä kohtaa olivat mukana myös tallentamassani aineistossa. Valitettavasti en voinut tallentaa luettelointiprosessin loppuosaa, koska tiedot eivät näkyneet asiakaskori-näkymässä. Mielestäni monet näistäkin kohdista vaikuttavat kuvan ymmärtämiseen ja merkityksellistämiseen, joten niiden pitäisi näkyä käyttäjälle.

- **Hallintaan** kuuluvat kuvan diaari- ja alanumero, sijoituspaikka sekä käyttö- ja jakeluoikeudet.
- **Proveniensi** kertoo kuvan alkuperästä sekä kuvan kokoelman, kuvaajan nimen ja kuvaamon sekä julkistukset.
- **Sisältö** käsittää kuvan perustiedot, kuvausajan, kuvauspaikan, lyhyen sisällönkuvailun ja kuvassa esiintyvät henkilöt. Asiasanoitus ja luokitus tehdään YSA:n asiasanojen, valokuvan asiasanaston, vapaiden hakusanojen, OCM-luokituksen ja valokuvaajalta saadun tiedon avulla. Lopuksi voidaan lisätä lähteet.

¹⁰⁹Koskesta voimaa -verkkojulkaisu, Sorsapuisto, <http://www.uta.fi/koskivoimaa/kaupunki/1940-60/sopuisto.htm> (viitattu 15.12.2010).

¹¹⁰Tampereen kaupungin museopalvelut 2009, 81–90, <http://www.tampere.fi/material/attachments/k/5m5Hjhgbm/KOP02009.pdf> (viitattu 15.12.2010).

- **Tekniset tiedot:** kuvatyyppi, väri, materiaali, koko, originaali/repro, kuvan merkinnät ja painatukset.
- **Digitaalikuva:** koko, väritila ja -syvyys, tallennuslaite, -muoto, pakkaustapa ja -suhde, tallennemediat, talletuspäivä.
- **Suojaukset ja käsittelyt:** pohjustusmateriaali ja sen koko, kehyksen materiaali, kuvan kuntoluokka, vaurioselostus ja konservointitoimenpiteet.

4.2.1 Proveniensi- ja kontekstietojen tallentaminen

Kuvan proveniensi- ja kontekstietodot kertovat kuvan alkuperästä ja taustasta sekä kuvaan liittyvistä henkilöistä ja paikoista. Kuvan kontekstien tunteminen lisää sen museaalista arvoa ja käyttömahdollisuuksia näyttelyissä tai tutkimuksissa.¹¹¹ Tietojen käyttö luetteloinnissa ja sisällönkuvailussa parantaa kuvan löytymistä tietokannasta. Provenienssietodot eivät selviä kuvasta katsomalla, vaan tarvitaan tutkimustyötä.

Jokainen kuva kuuluu johonkin kokonaisuuteen, kuten tietyn kuvaajan tai arkistonmuodostajan kokoelmaan. Yksityishenkilöiden lahjoituksissa kokoelmaksi merkitään diaarionumero. Inventointinumerosta voi lisäksi päätellä kuvaerän kuvien lukumäärän, sillä alanumero on juokseva. Kuvaaja ja kuvaamo ovat haun kannalta tärkeitä, mutta jollei niitä tiedetä, merkitään tuntematon.

Ohjeessa neuvotaan kirjaamaan kuvan julkistukset vain erityistapauksessa, mikäli tieto vaikuttaa merkittävästi kuvaan tai sen käyttöön.¹¹² Kuva-arkiston kuvia käytetään varmasti paljon erilaisissa julkaisuissa ja näyttelyissä. Kuvan käyttötiedot kannattaisi tallentaa sen yhteyteen, jotta tieto käyttökerroista ja -yhteyksistä säilyisi, ja jotta välttyttäisiin saman kuvan toistuvalla käytöllä.

4.2.2 Sisällönkuvailu

Kuvan sisällöstä kirjataan perustiedot kuvausajasta ja -paikasta sekä sisällönkuvailu, ne ovatkin haun kannalta tärkeimmät. *Kuvausaika* on jaettu kolmeen osaan, vuosisatoihin, vuosikymmeneihin ja yksittäisiin vuosiin. Kaikista kuvista ei tiedetä tarkkaa kuvausaikaa,

¹¹¹Heinonen & Lahti 2001, 91.

¹¹²Tampereen kaupungin museopalvelut 2009, 83.

jolloin voidaan hakea aikajaksoittain. Toisaalta myös päivämäärälle, ja jopa kellonajalle löytyy oma kohtansa. Monessa tutkitussa kuvassa vuosiluku oli esitetty epämääräisesti. Esimerkiksi esimerkkikuvassa 2 HM 2549:2979:4 tarkkaa kuvausaikaa oli vaikea ymmärtää.

Kuvauspaikasta voidaan tarkemmin eritellä kuvausmaa, kunta/kaupunki, kylä/kaupunginosa, kuvauspaikka sekä pää- ja sivukadut. Näistä täytetään ne, jotka kuvasta tiedetään tai voidaan havaita. Kuvien luettelointi -ohjeessa kehoitetaan kirjaamaan paikkoja mahdollisimman paljon, mutta vain yksi per kohta, loput vapaisiin hakusanoihin. Kaupunginosan kirjaamisessa voi olla vaikeuksia esimerkiksi puistoissa tai kahden kaupunginosan rajamailla. Ydinkeskustan kuviin kirjataan vain keskusta. Vanha käytäntö on merkitä kaupunginosat roomalaisin numeroin, mutta ne ovat tiedonhaussa hankalat. Ohjeessa neuvotaan “talojen numerot tulee kirjoittaa aina, kun ne tiedetään.”¹¹³ Niiden tarkistamiseen voitaisiin käyttää apuvälinettä, kuten karttaa tai internetsivua. Osoitteella voisi hakea samalla paikalla aiemmin sijainnutta rakennusta. Osoite näkyy kuvan yhteydessä hakutuloksissa, joten samalla se antaa katsojalle lisätietoa kuvan kohteesta.

Sisällönkuvailu-kohta toimii myös kuvan otsikkona. Ohjeen mukaan siinä tiivistetään kuvan sisältö mahdollisimman ytimekkäästi, mutta samalla kuvailun kannalta tärkeät asiat huomioiden. Tähän sekä sisällönkuvailun lisätieto-kenttään neuvotaan kirjaamaan kaikki kuvan mukana tullut oleellinen tieto.¹¹⁴ *Henkilöt*-kenttä on myös tärkeä, sillä henkilönimillä haetaan paljon. Valitettavan usein nimiä ei tiedetä tai muisteta, mutta niitä voi täydentää myöhemmin. Käyttäjälle saattaisi olla hyödyllistä nähdä henkilöiden syntymä- ja kuolinajat, mutta ohjeen mukaan ne luetteloidaan sisällönkuvailun lisätietoja kenttään vain tarvittaessa.¹¹⁵

4.2.3 Asiasanoitus ja luokittelu

Siiri-kuvatietokannassa käytetään sisällönkuvailuun YSA:n asiasanoja, valokuvan asiasanastoa, vapaita hakusanoja ja OCM-luokitusta. Kuvien luettelointi -ohjeessa kehoitetaan valitsemaan YSA:n asiasanoiksi pääasiassa konkreettisia, kuvassa hyvin näkyviä asioita.¹¹⁶ Kuvailun yhdenmukaisuuteen tulisi kiinnittää huomiota. Yksi hyvä keino on etsiä samankaltainen aiemmin luetteloitu kuva, ja tarkistaa, mitä kuvailutietoja siinä

¹¹³Tampereen kaupungin museopalvelut 2009, 84.

¹¹⁴Tampereen kaupungin museopalvelut 2009, 84.

¹¹⁵Tampereen kaupungin museopalvelut 2009, 85.

¹¹⁶Tampereen kaupungin museopalvelut 2009, 86.

on käytetty. Kaikki samaan tapahtumaan tai kuvaeraan liittyvät kuvat kannattaa asiansanoittaa ainakin samoin perusasioin, jotta ne varmasti löytyvät samoilla hakusanoilla.

Valokuvan asiansanastosta valitaan yleensä kuvatyyppejä tai genre. Useimmiten se on arkistokuva, mutta käytössä ovat myös mm. kaupunkikuvat, rakennuskuvat, ryhmäkuvat ja lehtikuvat. Vapaat hakusanat -kohtaan kirjataan tarkentavia nimiä ja käsitteitä, joita ei löydy YSA:sta tai muualta luetteloinnista. Kohtaan kirjataan myös vaihtoehtoiset paikannimet ja puhekieliset ilmaisut, joilla kuvaa voidaan hakea. Siihen mahtuvat myös rakennusten ja paikkojen kutsuanimet, kuvaan liittyvät henkilöt ja kuvissa näkyvät kyltit teksteineen.¹¹⁷

OCM-luokitusta käytetään ilmiötason tai suurempien kokonaisuuksien luokitukseen. Kuvia voidaan hakea sekä luokitusnumeron että luokan nimen mukaan.¹¹⁸ Luokitusta hyödyntääkseen käyttäjä tarvitsee tietoa OCM:stä, joten en usko kovinkaan monen museon ulkopuolisen hyödyntävän sitä. Luokkien nimet ovat hieman hankalia, eikä luokitus näy käyttäjälle. OCM-luokitusta hyödynnetään tekstihaussa, jolloin luokkien nimet voivat päästä mukaan hakutuloksiin. Käyttäjälle pitäisi kertoa selkeästi, millaista sisällönkuvailua on käytetty, sekä ohjata tutustumaan käytettyihin sanastoihin ja luokituksiin.

Sisältö-osaan kuuluvat myös luokitus: sisäkuva/ulkokuva, joka voisi helpottaa haun rajausta. Sitä ei kuitenkaan käytetä tietokannan internet-versiossa. Valokuvaajalta saadulle tiedolle on myös kohtansa, mutta aineistossa ei ollut yhtään kuvaa, jossa sitä olisi käytetty.

4.3 Tampereen museoiden Siiri-kuvatietokannan ja esimerkkikuvien tarkastelu

Huomasin jo ensimmäisellä Siirin internet-version käyttökerralla, että hakutuloksista puuttuu jotain oleellista, nimittäin sisällönkuvailutiedot. Kirjastojen tietokantojen käyttäjänä olen tottunut tarkistamaan YSA:n asiansanoista, mitä aihetta teos käsittelee. Tiettyä aihetta käsitteleviä teoksia haen yleensä suoraan asiansanoilla, joista saa vinkkiä tutkiessani teosten asiansanalistoja. Kirjaston tietokannassa pystyy myös navi-

¹¹⁷Tampereen kaupungin museopalvelut 2009, 87.

¹¹⁸Tampereen kaupungin museopalvelut 2009, 87.

goimaan teoksesta toiseen erilaisten linkkien, kuten kirjailijan nimen, asiasanojen tai luokan kautta.

Yleensä yksinkertaisen haun tuloksena kuvia saa enemmän kuin tarvitsee, joten esimerkiksi kuvat helpottavat selausta. Siirin internet-kuvahaun tulokset esitetään listana, jossa näkyy esimerkkikuva ja valikoima luettelointitietoja. Kuvaa napauttamalla saa näkyviin isomman kuvan. Lyhyeen luettelointiin kuuluvat *inventointinnumero*, *kokoelma*, *kuvaaja ja kuvaamo*, lyhyt, otsikkomainen *sisällönkuvailu* sekä *paikka-* ja *aikatiedot*. Internet-käyttäjälle ei näytetä tarkempia sisällönkuvailutietoja, asiasanoja ja luokitteluja, joten ne eivät myöskään voi olla hänelle hyödyksi.

Koko luetteloinnin voi nähdä museon omilta tietokoneilta. Museossa voi myös tutustua kuvaerän taustatietoja sisältävään diaarioon. Internet-arkisto on suunniteltu yleiseen selailuun, jossa käyttäjälle esitellään kuva-arkiston kokoelmia. Asiasanoitus toimii sanallisen tiedonhaun apuvälineenä ja sen sisällön katsotaan välittyvän käyttäjälle kuvaa katsomalla. Mielestäni asiasanalistalla on muitakin hyötyjä, siitä voi saada lisätietoja kuvan sisällöstä, sekä ideoita haun jatkamiseen. Internet-käyttäjä ei näe myöskään valokuvaajalta saatuja tietoja tai kuvailussa käytettyjä lähteitä. Luettelointitietojen poistamiselle en näe muuta kunnan syytä, kuin tilan säästäminen haun tuloslistassa. Tällöinkin voisi kaikki tiedot näyttää napauttamalla ”täydet tiedot” tms. painiketta. Kuvan aiheen lisäksi sen formaatti, koko ja materiaali voivat olla ratkaisevia tekijöitä kuvaa valittaessa esimerkiksi lehti-artikkeliin.

Siiri-kuvatietokannan internet-version tiedonhaku (Kuva 4) perustuu kuvan proveniensi- ja kontekstitietoihin sekä sisällönkuvailuun. Tekstihaku hakee yhdellä kertaa kaikista kuvailukentistä (kuvakokoelman nimi, sisällönkuvailu, henkilön nimi, asiasanat ja luokitukset). Sisältöhaulla valokuvia voi hakea aiheen, paikan, kuvaajan, kuvaamon ja kuvausajan mukaan. Sisältöhakua käyttämällä voi valita, mitä kenttiä käytetään. Useampien kenttien käyttäminen rajaa hakutulosta, mutta voi jättää pois relevanttejaikin kuvia. Haussa kannattaa käyttää *-katkaisumerkkiä.

Kuvatietokanta

Tampereen museoiden kokoelmat

etusivu kuvahaku esinehaku info

Hae kuvia Siiri-kuvatietokannasta [Hakuohjeita](#)

Tekstihaku

Tekstihaku:

Tai sisältöhaku

Kuvan aihe:

Kuvauspaikka:

Kuvaaja etu- ja sukunimi:

Kuvaamo:

Tarkka kuvausajaväli: -
pp.kk.vvvv

Kuvausajaväli: vuosisata, -kymmen ja vuosi

1800	00	0
1900	10	1
2000	20	2
	30	3
	40	4

Suorita kysely

© 2006 Tampereen museot/Vapriikki

Kuva 4: Siiri-kuvatietokannan internet-version hakukaavake, <http://siiri.tampere.fi/VALOKUVA/web/imageSearch.do> (viitattu 15.12.2010).

4.3.1 Esimerkkikuva 1 Hämeensilta 717:DIA:21

Kuvassa 717:DIA:21 näkyy Tampereen keskusta aurinkoisena kesäpäivänä. Sitä hallitsevat Tammerkosken yli kulkeva Hämeensilta ja Tampereen teatterin rakennus, taustalla näkyvät myös Keskustori, Tampereen raatihuone ja yläosa Vanhan kirkon tornista. Kuvassa näkyvien autojen perusteella sen voi ajoittaa 1970-luvulle, myös kuvan värit viittaavat menneeseen aikaan. Leppoisan tunnelman tallentamisen lisäksi kuva voi olla hyödyksi rakennuksista ja kulkuneuvoista sekä kaupungin keskustan maisemasta kiinnostuneille. Esimerkiksi Hämeensillan katuvalaistus tai teatterirakennus voi kiinnostaa ihmisiä. Kuva on otettu yläperspektiivistä, luultavasti korkeasta rakennuksesta. Tarkkaavainen katsoja huomaa esimerkkikuvan 1 koostuvan kahdesta eri arkistokuvasta. Jostain syystä kuvaa 717:DIA:21 ei löytynyt Siirin internet-versiosta, joten korvasin sen museonäkymän lähes samalla kuvalla 717:DIA:94. Kuvat ovat saman kuvaerän kuvia samasta paikasta.

Kuva 5: Esimerkkikuva 1.

Kuvan numero: 717:DIA:21

350px kuva

Kuvaaja:	Riekkola Juhani
Sisällönkuvailu:	Hämeensilta
Kuvausmaa:	Suomi
Kunta / kaupunki:	Tampere
Kylä / kaupunginosa:	Keskusta II III
Paikka:	Hämeensilta
Pääkatu / sivukatu:	Hämeenkatu
Kuvausaika-arvio vuosisata:	1900
Kuvausaika-arvio vuosikymmen:	70
Kokoelma:	D/717

Kuva 6: Esimerkkikuva 1, internet-näkymä.

Valokuvaaja Juhani Riekkola (s. 1932) on kuvannut paljon paikallista elämänmenoa. Tunnetun tamperelaisen valokuvaajan kuvia on kuva-arkistossa runsaasti. Tämä on keksäinen “postikorttikuva”, mutta arkistosta löytyy myös hänen kuviaan teatterimaailmasta ja teollisuudesta.¹¹⁹ Kuvaa voisi käyttää historiallisissa ja nostalgisissa kuvituksissa,

¹¹⁹Museokeskus Vapriikki, ammattikuvaaja, <http://www.tampere.fi/vapriikki/kuvaarkisto/kokoelmat/ammatti.html> (viitattu 15.12.2010).

Kuva 717 : DIA:94	
Kuvaajan sukunimi	Riekkola
Kuvaajan etunimi	Juhani
Sisällönkuvailu	Hämeensilta
YSA:n asiasanat	jalankulkijat jalkakäytävät kadut kaupunkikeskustat kesä kosket liikenne liikerakennukset patsaat raatihuoneet rannat sillat teatterirakennukset teatterit veistokset
Valokuvan asiasanasto	arkistokuva
Kuvausmaa	Suomi
Kunta / kaupunki	Tampere
Kylä / kaupunginosa	Keskusta II III
Kuvauspaikka	Hämeensilta
Pääkatu	Hämeenkatu
Kuvausaika vuosisata	1900
Kuvausaika vuosikymmen	70
Vapaat hakusanat	Keskustori Klubi Tammerkoski Tampereen raatihuone Tampereen teatteri Tempon talo
OCM-Luokitus	kadut ja liikenne 363 kulkuneuvot 493 liike- ja toimistorakennukset 347
Käyttöoikeudet	Vapaa
Sekundäärikuvia	0 kpl

Kuva 7: Esimerkkikuva 1, museonäkymä.

ja periaatteessa myös matkailumainoksessa, tosin vanhat kulkuvälineet paljastavat sen kuuluvan menneisyyteen.

Esimerkkikuvan asiasanoituksessa on edellä mainittujen lisäksi huomioitu *jalankulkijat*, *kadut* ja *liikenne* sekä kuvassa näkyvät Väinö Aaltosen *patsaat*. Vapaisissa hakusanoissa ilmaistaan erilaisia kuvassa näkyviä tekstejä, joita ei muuten pystyisi hakemaan. Klubi-tupakkamainosta kaivataan aika ajoin takaisin Tampereen teatterin katolle, joten se voi olla jollekin tärkeä hakusana. Valomainos näkyy tietysti paremmin yöllä otetuissa valokuvissa. Kaupunkikuvissa on oleellista luetella tunnistettavat paikat ja niistä käytetyt eri nimitykset. Virallisen nimen lisäksi jotkut paikat tai rakennukset ovat saaneet kansan suussa kutsumanimiä, jotka kannattaa lisätä hakusanoihin. Esimerkiksi Tampereen Laukontoria kutsutaan usein Alarannaksi. Myös yritysten nimet vaihtuvat usein, Tam-

pereen Kaupungin Liikennelaitos vaihtui Tampereen Kaupunkiliikenne Liikelaitokseksi vuonna 2009. Sisällönkuvailun kannalta on hyvä, että lyhenne TKL säilyi ennallaan.

4.3.2 Esimerkkikuva 2 Sorsapuistontalo HM 2549:2979:4

Kuva 8: Esimerkkikuva 2.

Kuvan numero: HM 2549:2979:4

	Kuvaaja:	Troberg Eero
	Sisällönkuvailu:	Sorsapuistontalo
	Kuvausmaa:	Suomi
	Kunta / kaupunki:	Tampere
	Kylä / kaupunginosa:	Tammela
	Paikka:	Sorsapuisto
	Pääkatu / sivukatu:	Sorsapuisto 2
	Kuvausaika-arvio vuosisata:	1900
	Kuvausaika-arvio vuosikymmen:	30 - 40
	Kuvausaika-arvio vuosi:	6
	Kokoelma:	HM D/2549

[350px kuva](#)

Kuva 9: Esimerkkikuva 2, internet-näkymä.

Kaupungin rakennuskanta esiintyy arkistokuvissa paitsi tapahtumien taustalla, myös arkkitehtuurikuvissa. Niissä keskitytään rakennukseen ja tilaan sekä niiden yksityiskohtiin, eikä niissä yleensä näy ihmisiä. Kuvassa HM 2549:2979:4 on vuonna 1937 valmistunut Sorsapuistontalo, jonka teollisuusjohtaja Emil Aaltonen rakennutti asuintaloksi työntekijöillensä. Funktionalistista tyyliä edustavan rakennuksen suunnitteli arkkitehti Jaakko Tähtinen (1904–1970). Hänen tuotantoonsa kuuluu paljon kaupungin asuintaloja sekä liike- ja toimistorakennuksia. Nimensä mukaisesti rakennus sijaitsee aivan

Kuva HM 2549 : 2979:4	
Kuvaajan sukunimi	Troberg
Kuvaajan etunimi	Eero
Sisällönkuvailu	Sorsapuistontalo
YSA:n asiasanat	funktionalismi puistot työsuhdeasunnot
Valokuvan asiasanasto	arkistokuva lehtikuvat
Kuvausmaa	Suomi
Kunta / kaupunki	Tampere
Kylä / kaupunginosa	Tammela
Kuvauspaikka	Sorsapuisto
Pääkatu	Sorsapuisto 2
Kuvausaika vuosisata	1900
Kuvausaika vuosikymmen	30 - 40
Kuvausaika vuosi	6
Vapaat hakusanat	funkkis kerrostalo
OCM-Luokitus	arkkitehtuuri 341 asunnot ja asumukset 342
Käyttöoikeudet	Vapaa
Sekundäärikuvia	0 kpl

Kuva 10: Esimerkkikuva 2, museonäkymä.

Sorsapuiston vieressä, nykyistä Tampere-taloa vastapäätä. Alun perin se oli Sorsapuiston puoleiselta sivulta seitsemänkerroksinen ja Tammelan puistokadun (nykyisin Yliopistonkatu) puolelta nelikerroksinen, mutta rakennusta korotettiin myöhemmin.¹²⁰

Arkkitehtuurikuvien sisällönkuvailussa pitäisi mielestäni kuvailla monipuolisesti kuvan kohdetta, mutta mainita myös *arkkitehti*, *rakennusvuosi* sekä mahdollinen *tyylisuunta*. *Funktionalismi* ja tyyliuunnan kutsumanimi *funkkis* löytyvät YSA:n asiasanoista sekä vapaista hakusanoista. Kaupungeista löytyy monia eri tyyliuuntia edustavia rakennuksia, joten ne ovat hyviä ja kiinnostavia hakusanoja. OCM-luokituksessa käytössä on luokka *arkkitehtuuri 341*. Rakennuksen alkuperään viittaa asiasana *työsuhdeasunnot*, mutta sitä on käytetty vain kahdessa Sorsapuistontaloa kuvaavassa kuvassa. Laajempi termi *asunnot* ja *työläiset* tai *työväenluokka* sekä termit *asuinrakennukset* ja *kerrostalot* puuttuvat sisällönkuvailusta, tosin vapaissa hakusanoissa mainitaan *kerrostalo*. Asiasana *puistot* auttaa Tampereen puistoalueista kiinnostuneita, vaikkei Sorsapuistosta kuvassa näykään kuin kulma. Valokuvan asiasanastosta on valittu *arkistokuva* ja *lehtikuvat*,

¹²⁰Koskesta voimaa –verkojulkaisu, Tammela, <http://www.uta.fi/koskivoimaa/kaupunki/1918-40/XVII.htm> (viitattu 15.12.2010).

mikä viittaa kuvan mahdollisesti olleen jossain lehdessä. Luetteloinnissa ei tarkemmin kerrota missä ja milloin.

Sorsapuistontalo-hakusanalla löytyy kuvatietokannan internet-versiosta 21 kuvaa. Niiden sisällönkuvailuista osa on runsaampia ja osa niukempia kuin esimerkkikuvassa. Yhdessä mainitaan myös taloyhtiön nimi “as oy Sorsapuisto”, toisessa sisällönkuvailuna on “Aaltosen rakennus Tammelan puistokadulla”. Muutamassa kuvassa tarkennetaan rakennustyyppiä asiasanoilla *kaupunkirakentaminen* ja *kivirakennukset*. Sorsapuistontalon ensimmäisen kerroksen liiketiloihin ja niissä pitkään toimineeseen Ravintola Sorsapuiston Grilliin viitataan *toimitilat* asiasanalla sekä *liiketila* ja *markiisi* hakusanoilla. Voi olettaa, että lisää kuvia rakennuksesta tai sen osista löytyy muista *Sorsapuisto* tai *Sorsalampi* -aiheisista valokuvista.

Rakennuksen suunnitellut arkkitehti on tärkeä hakukohde, mutta myös mielenkiintoinen lisätieto kuvan katsojalle. Ainoa kerta, josta löysin maininnan arkkitehdistä oli sisällönkuvailu “Talo Sorsalammin luona (arkkitehti Tähtinen)”. Yhdessä muista tutkimistani kuvailuista oli vapaisiin hakusanoihin lisätty tekstit “arkkitehti Lambert Pettersson, 1899” sekä “rakennettu Aleksander von Nottbeckille”. Esimerkit paljastavat, ettei luetteloinnissa ole määriteltyä paikkaa kuvan kohteeseen liittyville lisätiedoille. Joissain kuvatietokannoissa on käytössä pelkän kuvaajan sijasta *tekijät*, jolloin heille voidaan määritellä erilaisia rooleja, kuten valokuvaaja, taiteilija, arkkitehti tai rakennuttaja.

Sama ongelma esiintyy myös kuvissa kaupungin julkisista veistoksista. Mihin kohtaan taiteilijan ja teoksen nimi tallennetaan, vai tallennetaanko ollenkaan? Entä jos veistos on kuvassa vain taustalla, tallennetaanko tiedot aina? Mielestäni tärkeitä aina mainittavia tietoja ovat ainakin *tekijä* ja *teosnimi*, *vuosiluku* sekä *sijoituspaikka*.

Linkit ulkopuolisiin tietovarantoihin

Internet on muuttanut myös luettelointia ja sisällönkuvailua. Se tarjoaa tiedonhakijalle ja kuvailijalle monenlaisia hyötyjä. Kuvailija voi helposti ja nopeasti tarkistaa osoitteet, vuosiluvut, tyyliuunnat ja henkilöt, jotka antavat tietoa hakijalle. Jos taas kuvailutietoja ei ole, voi hakija etsiä lisätietoa internetistä. Esimerkiksi arkkitehdeistä löytyy Google-hakukoneen avulla tietoa monestakin lähteestä. Tampereen yliopiston historiatieteen laitos on yhdessä Tampereen museoiden kanssa koonnut kattavan historiikin Tampereen kaupungista, jota voi käyttää tiedonlähteenä useaan kuva-arkiston

kuvaan¹²¹. Tampereen museoiden kotisivuilta löytyy tietoa Tampereen julkisista veistoksista ja monumenteista¹²². Yksi hyvä tiedonlähde on Akseli – Pirkanmaan teollisuushistoria, jossa yhdistyvät kuvataide ja kaupungin historia¹²³. Eri valokuvaajista ja aiheista on koottu myös verkkonäyttelyitä museoiden kotisivuille. Tulevaisuudessa on varmasti mahdollista yhdistää materiaalit toisiinsa, jolloin tietoa ei tarvitse toistaa, vaan linkkien avulla pääsee liikkumaan eri tietovarannoissa.

Paikan luettelointi

Koska kuviin kirjataan kuvauspaikka, pääkatu ja sivukatu, voi niiden perusteella myös hakea. Esimerkiksi voi hakea kaikki kuvat, joissa näkyy Hämeenkatu 30. Hakutuloksesta löytyy kuvia paikalla sijaitsevasta Kino-palatsista, joka on entinen elokuvateatteri, nykyinen Musiikkiteatteri Palatsi. Yksi hakua helpottava keino on linkittää osoite valmiiksi toisiin saman osoitteen sisältäviin kuviin, jolloin niiden välillä voi liikkua. Toinen keino olisi linkittää osoitteet interaktiiviseen karttaan, jota klikkaamalla saisi esiin arkistokuvia paikalta.

Internetissä tiedostot voivat kuitenkin muuttaa paikkaa tai verkko-osoitetta, jopa kadota kokonaan. Aiemmin asetetut linkit lakkaavat silloin toimimasta. Päivittäminen onkin yksi internet-aikaan kuuluvista työtehtävistä. Siiri-kuvatietokantaan ei ole lisätty linkkejä lisätietoa antaviin aineistoihin, niiden ylläpito voisi olla museon resurssit huomioon ottaen liian kallista. Päivittämistä ja uusien toimintojen liittämistä tietokantaan ei kuitenkaan kannata vältellä, jos ei halua jumiutua menneeseen. Kuvailuihin joudutaan joka tapauksessa päivittämään uusia paikannimiä tai tutkimustietoa.

4.3.3 Esimerkkikuva 3 Lasten liikennepuisto TKA:DIA:7918

Sorsapuistoon perustettiin vuonna 1956 Suomen ensimmäinen lasten liikennepuisto. Vuonna 1990 puiston peruskorjauksen ja Tampere-talon rakentamisen yhteydessä se siirrettiin Kalevan keskuspuistoon. Liikennepuiston tai -kaupungin ajatuksena on opettaa lapsille leikin ohessa liikennesääntöjä ja -käyttäytymistä. Menneinä aikoina puiston

¹²¹Koskesta voimaa –verkkojulkaisu, etusivu, <http://www.historia.tampere.fi/etusivu.htm> (viitattu 15.12.2010).

¹²²Tampereen julkiset veistokset ja monumentit -verkkosivu, <http://www.tampere.fi/ekstrat/taidemuseo/patsaat/> (viitattu 15.12.2010).

¹²³Akseli – Pirkanmaan teollisuushistoria, <http://inter9.tampere.fi/tehdas/akseli/> (viitattu 15.12.2010).

Kuva 11: Esimerkkikuva 3.

valvojina toimivat univormuihin pukeutuneet poliisisedät. Kuva TKA:DIA:7918 on kuvattu liikennepuistossa 1960-luvulla.¹²⁴ Lyhenne TKA tarkoittaa Tampereen kaupunginarkiston kokoelmaa.

Kuvan alkuperästä ei juurikaan kerrota. Kuvaaaja, henkilöt ja kuvaustilanne ovat painuneet unholaan. Mikäli kuvaajaa ei tiedetä, tai asiaa ei ole selvitetty, ei kuvan tiedoissa näy *kuvaaaja*-kohtaa. Myös muita kohtia tiputetaan pois, mikäli niihin ei ole kirjattu mitään. Mielestäni olisi hyvä näyttää käyttäjälle kaikki tyhjätkin kohdat, sillä ne voi-

¹²⁴Koskesta voimaa –verkkojulkaisu, Sorsapuisto, <http://www.uta.fi/koskivoimaa/kaupunki/1940-60/sopuisto.htm> (viitattu 15.12.2010).

Kuvan numero: TKA:dia:7918

Sisällönkuvailu:	Lasten liikennepuisto
Kuvausmaa:	Suomi
Kunta / kaupunki:	Tampere
Kylä / kaupunginosa:	Tulli XVII
Paikka:	Sorsapuisto
Kuvausaika-arvio vuosisata:	1900
Kuvausaika-arvio vuosikymmen:	60
Kokoelma:	TKA

350px kuva

Kuva 12: Esimerkkikuva 3, internet-näkymä.

Kuva TKA : dia:7918

Sisällönkuvailu	Lasten liikennepuisto	
YSA:n asiasanat	kerrostalot koristepuut lapset leikki leikkipuistot liikennemerkit liikenneopettajat liikennesäännöt miehet pojat poliisit puistot tytöt	
Valokuvan asiasanasto	arkistokuva	
Kuvausmaa	Suomi	
Kunta / kaupunki	Tampere	
Kylä / kaupunginosa	Tulli XVII	
Kuvauspaikka	Sorsapuisto	
Kuvausaika vuosisata	1900	
Kuvausaika vuosikymmen	60	
Vapaat hakusanat	Liikennepuisto liikennepuisto polkuauto	
OCM-Luokitus	lapsuusajan toimet 857 poliisi 625 puistot ja viheralueet 367 taitojen opettaminen 868	
Käyttöoikeudet	Vapaa	
Sekundäärikuvia	0 kpl	

Kuva 13: Esimerkkikuva 3, museonäkymä.

vat tuottaa ideoita tiedonhakuun. Kuvan asetelma on selkeä, poliisinasuinen aikuinen valvoo lapsia liikennepuistossa. Kuvan etualalla on kaksi polkuautoissa istuvaa poikaa, joita taustalla seisova poliisi ja ryhmä tyttöjä katsovat. Kuva ei paljasta jonottavtko

tytöt vuoroaan, vai ovatko he kannustusjoukoissa. Vanhoissa valokuvissa tuntuu aina olevan kesä kauneimmillaan, näin tässäkin. Kuvan värit hehkuvat nostalgiaa.

Kuvan asiasanoitus on monipuolinen, itse lisäisin siihen vielä asiasanan *liikennekasvatus*. Joskus paikasta käytetään myös liikennekaupunki-nimitystä. Tekstihauulla *liikennepuisto** löytyy internet-Siiristä 12 kuvaa ja *liikennekaupun**-hauulla 2 kuvaa, joista toista ei ollut edellisissä tuloksissa. Kuvia on aika niukasti, vaikka luulisi paikan olleen ahkeran valokuvauksen kohteena vanhempien kuvatessa lapsiaan. Tosin haun muotoilulla on merkitystä kuvien löytymiseen. Hakusanalla *leikkipuisto* löytyi 67 kuvaa, *leikkipuistot* 56 kuvaa ja *leikkipuisto** 115 kuvaa. Vaihtoehtoisina termeinä voivat olla myös *leikkikenttä* ja *leikkipaikka*.

Tässä kuvassa lasten liikennekasvatus leikin lomassa tiivistyy OCM-luokituksen kolmeen luokkaan, *lapsuusajan toimet 857*, *poliisi 625* ja *taitojen opettaminen 868*. Voi olla, että näitä aiheita etsivä olisi tyytyväinen tähän kuvaan. Esimerkkiarkistossa luokituksella ilmaistaan kuvan aiheen yleisempiä tasoja, kun taas asiasanat ovat yksityiskohtaisempia. OCM-luokituksen hyödyntäminen on kuitenkin hankalaa, sillä internet-käyttäjää ei neuvota sen käytössä, eikä sille ole omaa hakukenttää. Toisin kuin YSA:a, OCM-luokitusta ei ole julkaistu internetissä, vaan sen käyttäminen vaatii painettuun materiaaliin tutustumista. Niinpä luokituksen hyödyntäminen jää museon henkilökunnalle ja muille sen käyttöön perehtyneille, vaikka se toki sisältyykin kaikki kentät huomioivaan tekstihaakuun. Luokituksen hyvä puoli on, että se numeroluokituksena on kansainvälinen, eikä suomen kieli rajoita sen käyttöä.

Kuva herättää varmasti muistoja jokaisessa liikennepuistossa vierailleessa lapsessa. Kuvasta heijastuu tukka kuri ja valvonta yhdistettynä jännittävään leikkiin. Valokuvalla voisi olla käyttöä aikakauslehdissä tai kirjankansikuvituksissa. Sen merkitykset voivat liittyä liikennesääntöihin ja -kasvatukseen, elämän pelisääntöihin tai aikuisten ja lasten välisiin suhteisiin. Kuvaa voisi käyttää jopa miesten ja naisten välisen tasa-arvon kommentoimiseen!

4.3.4 Esimerkkikuva 4 Poika syöttämässä sorsia 903:9

Ilona Koiviston kuvaama Martti-poika ruokkii sorsia syksyisessä Sorsapuistossa. Kuva 903:9 muistuttaa kotialbumikuvia, mutta sen lähde, tai kuvaajan suhdetta kuvan kohteeseen, ei tarkemmin kerrota. Kuvien lahjoittajalta saadut tiedot kirjataan ilmeisesti erilliseen diaariotietokantaan, johon tässä tutkimuksessa ei ollut pääsyä. Kuvan

Kuva 14: Esimerkkikuva 4.

Kuvan numero: 903:9

	Kuvaaja:	Koivisto Ilona
	Sisällönkuvailu:	Poika syöttämässä sorsia
	Henkilönimet:	Martti Nieminen (s.1979)
	Kuvausmaa:	Suomi
	Kunta / kaupunki:	Tampere
	Kylä / kaupunginosa:	Tammela
	Paikka:	Sorsapuisto
	Kuvausaika-arvio vuosisata:	1900
	Kuvausaika-arvio vuosikymmen:	80
	Kuvausaika-arvio vuosi:	5
	Kokoelma:	903

350px kuva

Kuva 15: Esimerkkikuva 4, internet-näkymä.

henkilöstä, Martti Niemisestä kerrotaan syntymävuosi 1979, jonka perusteella voi päätellä pojan olevan kuvassa kuusivuotias.

Kuva on mukava lapsuuden tallenne, mutta arkistossa se kertoo myös 1980-luvun lasten pukeutumisesta ja vapaa-ajasta. *Kumisaappaat, maihari ja nahkainen lakki* ansaitsevat paikkansa vapaissa hakusanoissa, mutta niitä yleisemmin kuvaavat asiasanat *lastenvaatteet* ja *pukeutuminen*. OCM-luokituksessa olisi voitu käyttää luokkaa *tavanomainen vaatetus 291*. Vuodenajan maininta kuvassa takaa hakijalle tyypillisiä syksyä esittäviä kuvia. Vaikka kuvaa katsoessa näkee helposti sen olevan mustavalkoinen, voisi formaat-

Kuva 903 : 9	
Kuvaajan sukunimi	Koivisto
Kuvaajan etunimi	Ilona
Henkilöt	Martti Nieminen (s.1979)
Sisällönkuvailu	Poika syöttämässä sorsia
YSA:n asiasanat	lapset lastenvaatteet pojat puistot päähineet sorsat syksy
Valokuvan asiasanasto	arkistokuva tilannekuvat
Kuvausmaa	Suomi
Kunta / kaupunki	Tampere
Kylä / kaupunginosa	Tammela
Kuvauspaikka	Sorsapuisto
Kuvausaika vuosisata	1900
Kuvausaika vuosikymmen	80
Kuvausaika vuosi	5
Vapaat hakusanat	Sorsapuisto maihinnousutakki nahkalakki
OCM-Luokitus	eläimistö 136 lapsuusajan toimet 857 puistot ja viheralueet 367
Käyttöoikeudet	Vapaa
Sekundäärikuvia	0 kpl

Kuva 16: Esimerkkikuva 4, museonäkymä.

ti varmuuden vuoksi näkyä myös viitetiedoissa. Esimerkiksi lehtikuvia valittaessa se voi olla tärkeä hakukriteeri.

Yksi Tampereen museoiden kuva-arkiston erityisesti keräämistä kuva-aiheista ovat kaupungin luonto ja eläimet. Kuva-arkiston kokoelmista on koottu myös Eläimellinen Tampere -näyttely.¹²⁵ Kuvassa olevat sorsat ovat olennainen osa puistoa, jossa toimii edelleen kesäisin suosittu lintutarha.

Sorsapuiston kaupunginosa

Tutustuin tarkemmin Sorsapuisto-aiheisten kuvien *Kylä/kaupunginosa*-merkintöihin. Huomasin, että niissä oli melko paljon hajontaa, eli kaupunginosan valinta ei ole yhdenmukaista. Sorsapuisto-kuvien Kylä/Kaupunginosaksi on useimmiten kirjattu Tammela, sitten XVII, Kaleva tai Tulli. Sorsapuisto oli merkitty yleensä kuvauspaikaksi,

¹²⁵Eläimellinen Tampere -verkkosivu. <http://www.museosolmu.fi/solmut/elaimellinen-tampere> (viitattu 15.12.2010).

mutta muutamassa sekin on merkitty kaupunginosa-kohtaan. Yhdessä kuvassa kaupunginosana on Keskusta. Tämä tarkoittaa, ettei kaikkia kuvia löydy yksinkertaisella kaupunginosa-haulla, vaikka luultavasti Sorsapuiston kuvia useimmiten haetaankin *Sorsapuisto*-hakusanalla.

4.3.5 Esimerkkikuva 5 Poikia lasten kahluualtaalla 903:15

Kuva 17: Esimerkkikuva 5.

Aurinkoisessa kuvassa 903:15 on jälleen yksi Sorsapuiston kadonneista paikoista, lasten kahluuallas. Raija Nurmen kuvassa kaksi poikaa laskee liukumäkeä uima-altaalla. Kuvaa

Kuvan numero: 903:15

350px kuva

Kuvaaja:	Nurmi Raija
Sisällönkuvailu:	Poikia lasten kahluualtaalla
Henkilönimet:	vasemmalta: Tomi Nurmi, Martti Nieminen
Kuvausmaa:	Suomi
Kunta / kaupunki:	Tampere
Kylä / kaupunginosa:	Tammela
Paikka:	Sorsapuisto
Kuvausaika-arvio vuosisata:	1900
Kuvausaika-arvio vuosikymmen:	80
Kuvausaika-arvio vuosi:	5
Kokoelma:	903

Kuva 18: Esimerkkikuva 5, internet-näkymä.

Kuva 903 : 15

Kuvaajan sukunimi	Nurmi
Kuvaajan etunimi	Raija
Henkilöt	vasemmalta: Tomi Nurmi, Martti Nieminen
Sisällönkuvailu	Poikia lasten kahluualtaalla
YSA:n asiasanat	kesä lapset pojat puistot uima-altaat uimapuvut uinti
Valokuvan asiasanasto	arkistokuva tilannekuvat
Kuvausmaa	Suomi
Kunta / kaupunki	Tampere
Kylä / kaupunginosa	Tammela
Kuvauspaikka	Sorsapuisto
Kuvausaika vuosisata	1900
Kuvausaika vuosikymmen	80
Kuvausaika vuosi	5
Vapaat hakusanat	Sorsapuisto liukumäki
OCM-Luokitus	lapsuusajan toimet 857 liikunta ja urheilu 526 lomamat 528
Käyttöoikeudet	Vapaa
Sekundäärikuvia	0 kpl

Kuva 19: Esimerkkikuva 5, museonäkymä.

halkoo pystysuunnassa korkea lasten liukumäki. Pojista toinen, Martti Nieminen, on tuttu jo edellisestä kuvasta. Molemmat kuvat ovat vuodelta 1985, mutta toinen on mustavalkoinen ja toinen värikuva. Kuvia tarkastellessa huomaa, miten suuri vaikutus

kuvan formaatilla on sen tunnelmalle. Mustavalkoisen kuvan ajoitus on hankalampaa, se on taiteellinen, pysähtynyt ja hiljainen, kun taas värikuva aivan räiskyy energiaa.

On varmasti vaikea löytää tämän iloisempaa kuvaa lapsista kesänvietossa. Aurinkoinen uima-allaskuva ulkoilmassa, on sekin melko harvinainen näillä leveysasteilla. Kun ulkona paukkuu pakkaneen, tuo kuva mieleen kesäiset muistot ja hymyn kasvoille. Vaikka kuvan paikka on kadonnut, sen välittämä tunnelma ei ole sammunut. Eräälle miehelle kuva on henkilökohtainen muisto, meille arkistonkäyttäjille ja tutkijoille lapsuuden ilon ja leikin tallentuma.

Kuvan inventointinumerosta selviää, että se, ja edellinen ovat osa samaa yksityishenkilön lahjoittamaa kokoelmaa 903. Monissa kokoelman kuvissa on sama päähenkilö ja kuvaaja, mutta mitään yhteistä tapahtumaa tai teemaa niillä ei ole. Kyseessä lienee yksityishenkilön tekemä kuvalahjoitus, joka käsittelee ns. tavallisten ihmisten elämää. Olisi kiinnostavaa nähdä kaikki kokoelman kuvat järjestyksessä, mutta kokoelman- tai kuvan inventointinumerolla hakemiseen ei Siirin internet-versiossa ole omaa kohtaa. Tässä tapauksessa haku onnistuu kirjoittamalla tekstihakuun 903, mutta näin hakutulokseen voi tulla haluttujen kuvien lisäksi paljon muitakin, joissa esiintyy sama numero.

Esimerkki manuaalisen sisällönkuvailun ongelmista ovat kirjoitusvirheet. Vapaisiin hakusanoihin on lipsahtanut virheellinen *Sorspuisto*. Mikäli tämä olisi ainoa kerta, kun paikka mainitaan luetteloinnissa, ei kuvaa löytyisi lainkaan haulla *Sorsapuisto*. Inhimillisiä virheitä voidaan vähentää käyttämällä erilaisia valmiita valikkoja esimerkiksi paikannimistä, jolloin ne tulevat aina oikein. Kuvailuja voidaan toki korjata myös jälkikäteen. Käyttäjien antamalla palautteella on suuri merkitys kuvien luetteloinnin parantamisessa.

5 Museon kuva-arkiston merkitysten muodostuminen

Tässä luvussa yhdistetään aiemmin esitetty teoria valokuvien merkitysten muodostumisesta sekä tutkimuskohteena olleen kuva-arkiston sisällönkuvailuista tehdyt havainnot. Keskityn tarkastelemaan, miten teoreettiset ajatukset näkyvät, tai eivät näy, museon sisällönkuvailukäytännöissä. Kuva-arkisto on kokonaisuus, jossa monet eri tekijät vaikuttavat siihen, mitä valokuvat kertovat katsojalle.

Sisällönkuvailu on periaatteessa yksinkertainen prosessi, jossa kuvailtava teos saadaan hakukelpoiseksi kuvailemalla sen aihetta ja sisältöä erilaisin menetelmin. Kuten alaluvussa 2.1 todettiin, valokuvien sisällönkuvailua hankaloittaa kuvailevan tekstin puute. Sisällönkuvailijan täytyy etsiä tietoa muualta tai käyttää oma tietämystään. Tästä seuraa useita ongelmia, kuten sisällönkuvailun epäyhdenmukaisuus ja huonot hakutulokset.

Valokuvan sisältö ja merkitykset eivät aina ole yksinkertaisia selvittää. Valokuvasta voidaan luetella ja kirjata ylös sen kohteet, kuvaaja, kuvauspaikka, tapahtuma ja ajan-kohta, mutta miten esittää kuvan herättämät mielikuvat, tunteet tai muistot? Valokuvia on monenlaisia, eikä niihin kaikkiin päde samat ratkaisut. Arkistoinnin tavoitteena on lisäksi säilyttää materiaali ja kontekstitiedot tulevaisuuden käyttöön. Sisällönkuvailuun on kehitetty erityisiä analyysimalleja, jotka auttavat huomioimaan valokuvasta kuvailtavia kohteita järjestelmällisesti. Tunnetuimman, alaluvussa 3.1.3 esitellyn Panofsky/Shatford -mallin taustalla on ikonografia ja ikonologia, mutta myös muut teoreettiset näkemykset voivat olla avuksi valokuvien merkitysten tunnistamisessa.

5.1 Valokuvien genret

Tarkastelemassani aineistossa oli monenlaisia kuvagenrejä eli lajityyppejä. Jokaisella genrellä on omat konventionsa ja tapansa kertoa kohteestaan. Esimerkiksi kotialbumikuvat, lehtikuvat, mainoskuvat, postikortit, taidekuvat tai viranomaiskuvat ovat hyvin erilaisia ilmaisutavoiltaan. Kuva-arkiston kokoelmissa on vanhoja arkistokuvia Tampereen kaupunginarkistosta, lehtikuvia ja dokumentaarista aineistoa Aamulehden arkistosta, kaupungissa toimineiden ammattilaisvalokuvaajien kokoelmia sekä asiakkaiden lahjoittamia henkilökohtaisia kotialbumikuvia. Näiden tausta ja sisältö toki on eritelty kokoelmittain museon diaarioon, mutta jäin kaipaamaan luetteloinnin yhteyteen tarkempaa tietoa kuvan alkuperästä.

Siiri-kuvatietokannassa kuvan genre ilmoitetaan pääasiassa valokuvan asiasanaston avulla. Luettelointiohjeen mukaan suurin osa kuvista on arkistokuvia¹²⁶, mutta valokuvan luonteen ja kontekstin ymmärtämisen kannalta olisi parempi luokitella kuvan genre monipuolisemmin. Kannattaa myös muistaa, että yksi kuva voi samanaikaisesti kuulua useaan kategoriaan.

5.2 Ikonografian ja ikonologian soveltaminen sisällönkuvailussa

Alaluvussa 3.1 esiteltyä ikonografiaa ja ikonologiaa voi tietyin rajoituksin käyttää sisällönkuvailun apuna. Aiheenmukainen sisällönkuvailu vastaa ikonografian kuvan aihetta korostavaa tasoa. Sisällönkuvailu tehdään pääasiassa esi-ikonografisella tasolla, jolloin kuvasta luetellaan siinä näkyvät keskeiset elementit ja tiivistetään kuvan sisältö. Kuvassa esiintyvät teemat, symbolit tai viittaukset on mahdollista tunnistaa ikonografisella tasolla, mutta ikonologisen tason syvällisiä, maailmankatsomuksellisia merkityksiä ei sisällönkuvailussa yritetä tavoittaa. Ikonografiaan kuuluva kuvien vertailu toisiin samaa tapahtumaa tai aihetta kuvaaviin valokuviin auttaa kuvailijaa kokonaiskuvan muodostamisessa ja voi antaa lisätietoa aiheesta.

Voidaan miettiä, miten ikonografia tai erityisesti ikonologia soveltuvat sisällönkuvailuun ja valokuvien tutkimiseen? Alun perin niiden avulla analysoitiin renessanssiajan maa-

¹²⁶Tampereen kaupungin museopalvelut 2009, 86.

lauksia, joiden taustalla usein oli piilotettua symboliikkaa ja allegorioita.¹²⁷ Ikonografiaan ja ikonologiaan pohjautuvat menetelmät sopivatkin parhaiten taide- tai fantasia-kuvien analysointiin. Taiteellisessa ilmaisussa käytetään monesti symboleita tai mytologioita, kun taas nykytaiteessa ja valokuvauksessa tekijät ilmaisevat tuntojansa myös muilla keinoilla.¹²⁸ Arkistovalokuvan syvemmän aiheen tulkinta etsimällä viittauksia mytologioihin ja uskontoihin tuntuu kaukaa haetulta, mikäli kuva ei ole erityisen ”taiteellinen”. Tutkimuksen kohteena olleen kuva-arkiston kuvissa ei ollut montaakaan tällaisia ajatuksia herättänyttä kuvaa, mutta niitä saattaisi löytyä taidemuseon tai valokuvataiteeseen keskittyneen museon kokoelmista.

Kuitenkin paljon käytetty Panofsky/Shatford -malli perustuu ikonografiaan. Mielestäni Panofskyn teorian ajatus kuvan sisällön jakamisesta tasoihin on hyödyllinen sisällönkuvailussa, ja analyysimalli voi auttaa kuvailijaa käytännön työssä. Tutkitussa kuva-arkiston luettelointiohjeessa¹²⁹ tallennuslomakkeen kohdat käytiin yksityiskohtaisesti läpi, mutta siinä ei ollut käytännön esimerkkiä monipuolisesta sisällönkuvailusta. Asiasanoittajaa ohjeistettiin miettimään asiakkaan näkökulmasta, mitä he voisivat etsiä kuvista. Mielestäni Panofsky/Shatfordin -mallin kuvailuohjeesta olisi hyötyä sisällönkuvailijoille myös tutkitussa kuva-arkistossa, vaikka osa kuvailuelementeistä kirjataankin muualle kuin asiasanoitukseen. Malli auttaa etenemään sisällönkuvailussa järjestelmällisesti. Myös aikaisempien sisällönkuvailujen tarkastelusta ja työkokemuksesta on hyötyä luettelointityössä.

Valokuvat ovat samanaikaisesti sekä yleisiä että yksityiskohtaisia, missä piileekin niiden monikäyttöisyys ja yleismaailmallinen viehätys.¹³⁰ Panofsky/Shatford -mallissa Yleinen kohdeluokka ja Nimetyt kohteet ohjaavat sisällönkuvailua yleisellä ja spesifillä tasolla. Kuvaillessa täytyy huomioida sekä laajemmat että tarkemmat termit, kuten esimerkiksi autot ja tietyn auton merkki ja malli. Valokuva, jossa näkyy silta, on yhtäläillä kuva sillasta, kuin tietystä nimetystä rakennelmasta tai arkkitehtuurin tyyliuunnasta.

Ikonografiassa painotetaan usein tekijän tai teoksen valmistumisajankohdan ja yhteiskunnan vaikutusta sen merkitykseen. Monet arkistovalokuvista ovat tuntemattoman kuvaajan ottamia, joskus myös kuvausaika tai -paikka on painunut unholaan. Valokuvaajista, eli tekijöistä, ei tutkitussa kuvatietokannassa kerrota nimeä enempää. Muutamia paikallisia ammatti- ja harrastajavalokuvaajia, kuten Juhani Riekkola, on nostettu

¹²⁷Palin 1998, 120.

¹²⁸Winget 2009, 967.

¹²⁹Tampereen kaupungin museopalvelut 2009, 84.

¹³⁰Enser 2007, 11.

esille museon internetsivuilla. Kuvan ulkopuoliset kontekstittiedot kiinnostavat useimpia käyttäjiä, joten niitä tulisi olla kuvatietokannassa enemmän.

5.3 Semiotiikan käsitteet apuna merkitysten erittelyssä

Semioottista kuva-analyysiä on käytetty usein mainoskuvien ja lehtikuvien arvojen ja asenteiden selvittämiseen.¹³¹ Semiotiikan käsitteet auttavat kiinnittämään huomion merkityksen kannalta tärkeisiin seikkoihin. Semiotiikka tarkastelee kuvan jokaista osaa merkityksellisenä, samoin kuin sisällönkuvailussa jokainen kohde on potentiaalisesti käyttäjän tiedonhaun kohde. Alaluvussa 3.2.1 kuitenkin todettiin, ettei valokuva ole heijastus, vaan tulkinta maailmasta. Moni asia ei ole siltä miltä se näyttää, vaan kuvat sisältävät erilaisia koodeja ja konventioita, vakiintuneita esittämisen tapoja.

Kuvan sisällön tulkinta vaatii kuvassa olevien kohteiden, eleiden ja ilmeiden, eli kuvan visuaalisen kielen analysoimista. Kuvan ilmitason sisällönkuvailu ei yleensä aiheuta ongelmia. Henkilöitä, paikkoja ja tapahtumia kuvaavaa tasoa voi kutsua Barthesin terminen denotatiiviseksi. Sen sijaan kuvan syvemmän aiheen, eli konnotatiivisen tason sisällönkuvailu on hankalaa, koska se näyttäytyy erilaisena eri katsojille. Kun denotaation tasolla luetellaan kuvassa olevat kohteet, sisältää konnotaation taso valokuvan todellisen viestin. Jotkut valokuvien syvemmistä merkityksistä voivat olla kulttuurisesti jaettu- ja, kuten vuodenaikojen tai tunteiden kuvauksessa käytetyt symboliset keinot. Niiden sisällönkuvailu on usein helpompaa kuin muiden, subjektiivisempien merkitysten.

Voidaan siis miettiä, onko kuvia edes mahdollista kuvailla konnotaatioiden tasolla? Tietysti sisällönkuvailija voi lisätä kuvailuun omia mielikuviaan tai assosiaatioitaan kuvasta ja sen tunnelmasta. Myös kuvan luovuttajalta voi kysyä hänen mielikuvistaan. Sisällönkuvailussa voi yrittää huomioida konnotaatioille suotuisia kuvan aiheita, kuten vuodenaikoja tai erilaisia kohdetta kuvailevia hakusanoja, kuten mummonmökki, autiontalo jne. Konnotaatioista ei välttämättä ole huomattavaa hyötyä tiedonhauulle, mutta ne voivat kiinnostaa kuvan katsojaa tai tutkijaa.

Siiri-kuvatietokannan valokuvien sisällönkuvailussa käytetään erilaisia asiasanastoja ja luokitusta. Kuvan sisällöstä ei tallenneta pidempää sanallista kuvausta, joka voisi

---

¹³¹ks. esimerkiksi Seppänen 2005.

kiinnostaa käyttäjiä pelkkää otsikkoa enemmän. Asiasanoja taas ei näytetä internet-käyttäjälle lainkaan. Niiden avulla käyttäjä saisi lisätietoa kuvan merkitsevistä kohteista ja voisi verrata omaa vaikutelmaansa museoammattilaisen näkemykseen.

Kuvan kohteilla voi olla monia merkityksiä. Niitä voi katsoa miettien, mitä juuri niiden valinta ja mukaanotto merkitsee, tai miten ne vaikuttavat kuvan sanomaan. Jos vaikuttaa tärkeältä, että kuvassa on juuri tietynlainen kohde, kannattaa se myös mainita kuvailussa. Samoin itse kuvia voi tarkastella, minkälaisen lisän ne tuovat muihin aihetta käsitteleviin kuviin ja museon kokoelmaan.

Barthesin käsitteiden paradigma ja syntagma avulla voidaan analysoida paitsi yksittäisen valokuvan sisältöä, myös kuva-arkistoa kokonaisuudessaan. Kuva-arkiston voi ajatella olevan syntagma, jossa kokonaisuuteen valitut merkit eli kuvat vaikuttavat toisiinsa. Kun selailee arkiston kuvia, ne liittyvät toisiinsa hakusanojen ja luokitusten kautta. Jostain tietystä kuvajoukosta tai kokoelmasta valitaan arkistoon vain osa, joka täyttää sen asettamat vaatimukset. Valitusta kuvasta tulee kuva-arkistossa tätä joukkoa edustava esimerkki.

5.4 Kulttuurintutkimus ja kuvien kontekstit

Kulttuurintutkimuksessa valokuva ymmärretään kulttuurisena tuotteena, jonka merkitykset on tietoisesti tuotettu.¹³² Ne myös vaihtelevat ja uusiutuvat ajasta ja paikasta riippuen. Myös sisällönkuvailulla vahvistetaan kuvan tiettyjä ominaisuuksia ja merkityksiä, kun taas toiset jäävät mainitsematta. Valokuvan aihe tai merkitys eivät ole itsenäisiä, vaan katsoja täydentää niitä omista lähtökohdistaan. Kuva voi paljastaa muutakin, kuin alun perin on tarkoitettu.¹³³

Valokuvaa ja katsojaa ympäröivät historialliset, kulttuuriset, sosiaaliset ja tekniset kontekstit vaikuttavat merkitysten muodostumiseen. Muutokset konteksteissa voivat muuttaa myös katsojan käsitystä kuvan merkityksestä.¹³⁴ Tämän tutkimuksen kohteena olivat museon kuva-arkiston valokuvat. Katsomistilanne tapahtuu internetissä, vapaasti selailtavassa käyttöliittymässä. Museon ja arkiston kontekstit tuovat kuviin kulttuuriperinnön, arvokkuuden, totuudellisuuden ja uskottavuuden ominaisuuksia. Internetissä taas kuviin liitetään usein manipulointiin tai muokkaukseen viittaavia piirteitä. Sisällön-

¹³²ks. esimerkiksi Valkeapää 2002.

¹³³Hall 1997, 9.

¹³⁴Rose 2005, 15.

kuvailut täydentävät tai suuntaavat kuvan tulkintaa, vaikka ne pääasiassa pyrkivätkin olemaan objektiivista kuvailua.

Valokuva on samanaikaisesti sekä kuva että esine, eikä kumpaakaan puolta sovi unohtaa luetteloinnissa. Nykypäivän kuva-arkistossa lepäävät alkuperäiset daguerrotyypit, polaroidit ja monet muut valokuvauksen formaatit, joiden säilymisen takaaminen ei aina ole helppoa. Digitoimalla kuvan sisältö saadaan säilymään ja sitä voidaan katsoa ajasta ja paikasta riippumatta, alkuperäistä vahingoittamatta. Digitaalinen esitysmuotokaan ei ole vailla konventioita. Tutkitussa kuvatietokannassa internet-käyttäjälle ei esitetty kuviin liittyviä teknisiä tietoja. Museon henkilökunnalle ne taas näkyvät. Kuten jo aiemmin todettiin, formaattiin ja genreen liittyvät tekijät muokkaavat myös valokuvan merkityksiä.

Kuvatietokannassa erilaiset luettelointi- ja sisällönkuvailutiedot voidaan esittää hypertextinä ja linkkeinä toisiin samaa aiheetta, tapahtumaa, paikkaa tai henkilöä kuvaaviin valokuviin. Internet-ajan “intertekstuaalisuus” on viittauksia ja linkkejä kuvasta toiseen, tai lisätietoon aiheesta. Tiedonhaku palauttaa hakijalle joukon toisiinsa kuvailutietojen perusteella liittyviä kuvia, joiden yhdistelmässä saattaa syntyä yllättävääkin yhteenkuuluvuutta ja uusia ideoita. Arkiston kuvien välille syntyy verkostoja, kun kuvat liittyvät toisiinsa erilaisten tekijöiden kautta. Kuva-arkiston kuvia analysoidessa huomasin, miten paljon lisätietoa kuvista on saatavilla museon kotisivuilta tai muualta internetistä, kun vain jaksaa etsiä. Helpompaa tietysti olisi, jos kuviin liittyvän ulkopuolisen tiedon näkisi suoraan kuvan yhteydessä.

5.5 Kuva-arkiston käyttäjät ja sosiaalisen median hyödyntäminen

Myös kuvien katsojien, eli kuva-arkiston käyttäjien tarpeet ja odotukset tulisi huomioida sekä kuvatietokannassa että sisällönkuvailussa. Kuvailun pitäisi vastata käyttäjien tiedonhakuihin ja kuvien käyttötarpeisiin. Museon kuva-arkistolla on monenlaisia käyttäjäryhmiä, joten oletuksia ei voi rajata liikaa. Kannattaa muistaa, että eri käyttäjät voi haluta erilaisia kuvia eri tilanteissa. Kuva voi myös merkitä eri asioita eri aikoina.

Monissa verkkopalveluissa on huomattu käyttäjissä piilevät voimavarat. Sosiaalisen median teknologiat tarjoavat käyttäjälle mahdollisuuden osallistua yhteistyössä muiden kanssa sisällönkuvailuun ja kommentointiin. Käyttäjät voivat myös huomata virheitä

tai puutteita kuvailutiedoissa. Museon kuva-arkistossa hankaluuksia tuottavat tekijänoikeuskysymykset ja yksityisyyden suoja, joiden vuoksi kaikkia kuvia ja tietoja ei voida näyttää internetissä.

Entä jos käyttäjät pääsisivät vaikuttamaan kuva-arkiston sisältöön ja sisällönkuvailuihin? Peruskuvailun lisäksi käyttäjiltä voisi kerätä paitsi muistoja henkilöistä ja tapahtumista, myös kuvan herättämien mielikuvien ja tunnelman kuvailuja sekä tietoja kuvan erilaisista käyttötarkoituksista. Tarinat ja muistot kannattaa tallentaa vapaana tekstinä, mutta abstraktit tunteet voisi kerätä yksittäisinä avainsanoina sisällönkuvailun yhteyteen. Näin saataisiin uusia, ammattilaisnäkemyksestä poikkeavia kuvailuja ja linkkejä arkistokuvien välille. Käyttäjät voisivat myös ladata arkistoon omia kuviaan, sekä kertoa oman näkemyksensä niiden sisällöstä.

Käyttäjiltä saadulla tiedolla ei toki tarvitse korvata sisällönkuvailijan tekemää työtä. Käyttäjien kommentit ovat lisäinformaatiota ja täydentävää kuvailua, joka luo myös yhteisöllisyyttä.¹³⁵ Käyttäjätietoa tallentamalla päästään käsiksi myös käyttäjiä kiinnostaviin kuviin, tapahtumiin ja paikkoihin, joiden perusteella palvelua voidaan kehittää eteenpäin. Tutkimuskohteena olevassa kuva-arkistossa käyttäjillä ei ole mahdollisuutta kommentoida kuvatietokannan valokuvia, mutta heille on tarjolla yhteinen sosiaalinen museopalvelu, Solmu.

---

¹³⁵Kellogg Smith 2006, 13.

6 Päätäntö

Tässä tutkielmassa tarkasteltiin museon kuva-arkiston valokuvien sisällönkuvailua ja merkitysten muodostumista. Tavoitteena oli selvittää, mitä menetelmiä ja käytäntöjä kuvien luettelointiin ja sisällönkuvailuun liittyy, ja miten valokuvan aihe ja merkitykset näkyvät kuvailutiedoissa. Tutkimuksessa hyödynnettiin eri teorioiden näkemyksiä valokuvien merkitysten muodostumisesta. Teoriaosuuden tarkoituksena oli osoittaa, millä eri tavoin valokuvan merkitysten muodostumisesta voidaan ajatella, ja miten monet eri tekijät siihen vaikuttavat. Tutkielmassa analysoitiin Tampereen museoiden kuva-arkiston Siiri-kuvatietokannan sisällönkuvailuja ja kuvailuohjeita. Lopuksi yhdistettiin teorian tieto ja analyysin tulokset.

Kuvien sisällönkuvailu on monesti vaikeaa, koska kuvan aihetta ja sisältöä voidaan lukea monin tavoin ja tasoin. Syvemvät merkitykset ovat usein subjektiivisia ja hankalia kuvailla yhdenmukaisesti. Luonnollisen kielen käyttö olisi helppoa kuvailijalle, mutta taas ongelmallista käyttäjälle. Yhteinen sävel löytyy käyttämällä sisällönkuvailussa asiasanastoja ja luokitteluja. Tiedonhakuja helpottaa myös kuvien selailumahdollisuus tietokannassa. Sisällönkuvailijan työtä helpottamaan on kehitetty analyysimalleja, jotka auttavat kuvan tasojen ja kohteiden läpikäyntiä. Kaikkia kuvan tasojen ja merkityksiä ei kuitenkaan edes kannata yrittää kuvailla, sillä niitä on vaikea sanallistaa.

Tutkimuksessa ilmeni, että tutkitun arkiston sisällönkuvailu oli monipuolista, käytössä oli monia erilaisia asiasanastoja ja luokituskaavoja. Museolla oli myös erityinen kuvienluettelointiohje, joka parantaa luetteloinnin yhdenmukaisuutta. Sisällönkuvailusta huomaa, että sen on toteuttanut ammatillinen henkilökunta. Kuva-arkiston kokoelmat koostuvat pääasiassa historiallisesta ja dokumentaarista kuva-aineistosta, joten kuvailutkin pysyvät suureksi osaksi sisällön matalalla tasolla. Erityisen suuressa osassa olivat paikkoja määrittävät luettelointitiedot, onhan yksi kokoelman painopisteistä juuri paikallisuus. Museon kokoelmien saavutettavuus internetin kautta lisää arkistokuvien

käyttö- ja levitysmahdollisuuksia. Internetissä selailtava kuva-arkisto on kaikkien ulottuvilla.

Siiri-kuvatietokannassa on kuitenkin myös kehittämisen paikkoja. Suurin ongelma on, ettei täydellisiä sisällönkuvailuja näytetä käyttäjälle, tai tässä tapauksessa tutkijallekaan. Moni tärkeä tieto jää käyttäjän ulottumattomiin, mikäli näytetään vain niukat perustiedot. Asiasanoitus toimii tiedonhaun apuvälineenä, mutta sillä on muitakin tehtäviä. Sisällönkuvailu antaa erilaisia näkökulmia kuviin. Kuvailulla voi kertoa monista kuvan ulkopuolisista asioista, kuten rakennuksen suunnitelleesta arkkitehdista tai sen entisestä käyttötarkoituksesta. Monipuolisen kuvailun avulla kuva voi saada uusia käyttötarkoituksia, tai se voi avata katsojan mielikuvituksen uusille tulkinnoille.

Kuvien yhteyteen pitäisi tallentaa enemmän proveniensi- ja kontekstitietoja, kuten tietoja niiden aiemmista omistajista ja käyttötarkoituksista. Diaaritiedot sekä yksittäisen kuvan tiedot voisi yhdistää niin, että tiedot kuvaerästä näkyisivät myös yksittäisen kuvan yhteydessä. Vaikka kyseessä on arkisto, on se samalla myös museon palvelu, jonka tarkoitus on herättää käyttäjässä mielenkiintoa aineistoa kohtaan. Erilaisia kuvia temaattisesti yhdistelemällä, ja mahdollistamalla assosiatiiivinen kuvasta toiseen liikkuminen, voidaan niiden välille luoda uusia ja yllättäviäkin linkkejä. Tässä voisi käyttää apuna myös arkiston käyttäjiä ja sosiaalisen median teknologioita.

Ongelmia oli myös erilaisten lisätietojen tallennuksessa. Esimerkiksi rakennuksen arkkitehdille, tai kuvassa oleville rakennuksille ei ole määritetty selkeää paikkaa, jolloin tiedot jäävät käyttäjän ulottumattomiin. Hankalaa näytti olevan myös vuosilukujen ja paikkojen tarkka ja yhdenmukainen luettelointi. Joskus sama paikka oli luetteloitu eri kaupunginosaan kuuluvaksi. Tähän auttaisi, jos käytössä olisi kartta, johon olisi merkitty tarkasti eri kaupunginosat. Kuvat voisi myös linkittää karttaan, jolloin karttapistettä klikkaamalla saisi kaikki paikalta (suunnilleen) olevat valokuvat. Internetissä on saatavilla runsaasti lisätietoa kaupunkien ja paikkojen historiasta. Kuva-arkiston internet-version voisi myös yhdistää erilaisiin tietovarantoihin, jolloin kuviin liittyvät tiedot monipuolistuisivat. Voi, olla, että jotain tällaista tapahtuukin tulevaisuudessa.

Toisaalta tallennetut tiedot voivat ohjailla katsojaa, jolloin niiden piilottaminen antaa katsojalle mahdollisuuden tehdä omat tulkintansa kuvan aiheesta ja sisällöstä. Kuva-arkiston päätarkoitus ei ole olla näyttely, joka tarjoaa katsojalle elämyksiä ja tarkoin harkitun kokonaisuuden. Arkiston tehtävä on säilyttää sekä materiaali että siihen liittyvä informaatio, tarjoten samalla käyttäjälle etsimisen ja löytämisen kokemuksia. Kuva-arkiston kokoelmat ovat yleensä niin suuret, ettei jokaisesta valokuvasta voi kertoa sa-

malla laajuudella. Mahdollisuuksien mukaan esiin voi nostaa erityisiä kokonaisuuksia, jotka kuvaillaan tarkemmin.

Käytössä olevat tietokannat ja -järjestelmät ovat oman aikansa lapsia, eikä niitä voi liiaksi tuomita puutteistaan. Internetissä palveluja päivitetään tiheästi uusilla ominaisuuksilla ja versioilla, kuten esimerkiksi Googlessa ja Flickrissa. Päivitys onkin selviämisen elinehto, käyttäjien mielenkiinto häviää helposti, mikäli uutta sisältöä ei tule saataville. Kuva-arkiston ei ehkä tarvitse uudistua koko ajan, mutta paikalleenkaan se ei voi jäädä. Kotimaisten kuva-arkistojen ja muistiorganisaatioiden palveluiden tulevaisuus ratkeaa lähiaikoina, kun kansallisen digitaalisen kirjaston asiakasliittymä avautuu 2011. Silloin nähdään varmasti uusi ja ajanmukainen toteutus aiheesta. KDK:ssa ja monessa muussa projektissa on käynyt ilmi, että yhteistyöllä saadaan ratkaistua monia ongelmakohtia.

On myös varmaa, ettei kaikkia kuva-arkistojen kokoelmiin kuuluvia valokuvia millään saada digitoitua, saati kuvailtua monipuolisesti ja eri tasoilla. Monissa arkistoissa kuvaillaankin vain kuvasarjoja tai tapahtumia, eikä yksittäisiä valokuvia. Tämä on ymmärrettävää, kun ajattelee vaikkapa ammattikuvaaajien tuotannon määrää. Kuvien kuvailu sarjoina voi myös auttaa ymmärtämään, ettei yksi kuva kerro koko totuutta, vaan kannattaa tutustua myös negatiiveihin ja muihin samaa tapahtumaa dokumentoiviin kuviin. Toisaalta taas mainos- tai taiteellisessa käytössä juuri yksittäisen kuvan teho on kaikkein voimakkainta.

Jatkotutkimusta ajatellen, olisi mielenkiintoista päästä tutkimaan käyttäjien tekemiä tiedonhakuja. Millaisia aiheita haetaan ja millaisia hakusanoja käytetään? Kuvatietokannassa on hyvät hakuohjeet, mutta tiedonhaku kärsii sisällönkuvailutietojen puuttumisesta. Käyttäjillä ei ole mahdollisuutta laajentaa tai rajata hakuaan kuvailujen avulla. Olisi myös mielenkiintoista selvittää, millaisiin tarkoituksiin arkiston kuvia käytetään, voiko samaa kuvaa käyttää useassa yhteydessä?

Tämän tutkielman ulkopuolelle jäivät monet erilaiset tekniset sovellukset, kuten sisältöpohjainen tiedonhaku ja ontologiat. Niiden merkitystä kuvatiedonhauille ei kuitenkaan sovi vähätellä, vaan odottaa niiden kehittymistä ja käyttöönottoa innokkaasti. Semanttisen webin sovellukset voivat muuttaa koko tietokanta-ajattelun, mutta sitä odotellessa työ kuva-arkistoissa jatkuu, hitaasti mutta varmasti. Yhtä kaikki tavoite on sama: saada valokuvat monipuoliseen ja uutta luovaan käyttöön, pois arkiston pimennosta!

Lähteet ja kirjallisuus

Painamattomat lähteet

Helsingin yliopisto (HY), Taiteiden tutkimuksen laitos. Lüscher, Heidi (2004). *ICONCLASS - Ikonografista luokittelua*. Pro gradu –tutkielma.

Jyväskylän yliopisto (JY), Taiteiden ja kulttuurin tutkimuksen laitos. Sarvilahti, Marika (2007). *Describing Design Images. From Image Analysis to Educational Content in an Archive Image Database*. Pro gradu –tutkielma.

Tampereen yliopisto (TAY), Informaatiotutkimuksen laitos. Lehtonen, Susanna (2008). *Alma Median kuva-arkistojärjestelmän ja sen käyttöliittymän käytettävyydestä*. Pro gradu –tutkielma.

Tampereen yliopisto (TAY), Informaatiotutkimuksen laitos. Soini, Anniina (2008). *Valokuvien arvonmäärittely: tapaustutkimus Oy Teboil Ab:n kuva-arkiston perustamisprojektista*. Pro gradu –tutkielma.

Sähköiset lähteet

Akseli – Pirkanmaan teollisuushistoria. Tampereen kaupunki / Tampereen museot Vapriikki 2003. <http://inter9.tampere.fi/tehdas/akseli/> (viitattu 15.12.2010).

Eläimellinen Tampere –verkkosivu. Solmu, Tampereen museoiden sosiaalinen museo-palvelu 2010. <http://www.museosolmu.fi/solmut/elaimellinen-tampere> (viitattu 15.12.2010).

Finlex, ajantasainen lainsäädäntö. Museolaki 1 luku 1 §, <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1992/19920729> (viitattu 15.12.2010).

Flickr. Kuvien jakelupalvelu. <http://www.flickr.com/> (viitattu 15.12.2010).

The Guggenheim Museum. <http://www.guggenheim.org/> (viitattu 15.12.2010).

Kela, Riitta (2009). *Omana työnä tehtävä digitointi: tavoitteiden asettaminen ja kustannusten arvioiminen*. Puheenvuoro Digitoinnin työpaja 2/4: valokuvien digitoinnin suunnittelu – tapahtumassa Kansallisarkistossa 24.11.2009. http://www.digiwiki.fi/fi/images/c/c3/2009-11-24_Kela.pdf (viitattu 15.12.2010).

Koskesta voimaa –verkkojulkaisu, etusivu. Tampereen museot ja Tampereen yliopiston Historiatieteen laitos 2006. <http://www.historia.tampere.fi/etusivu.htm> (viitattu 15.12.2010).

Koskesta voimaa –verkkojulkaisu, Sorsapuisto. Tampereen museot ja Tampereen yliopiston Historiatieteen laitos 2006. <http://www.uta.fi/koskivoimaa/kaupunki/1940-60/sopuisto.htm> (viitattu 15.12.2010).

Koskesta voimaa –verkkojulkaisu, Tammela. Tampereen museot ja Tampereen yliopiston Historiatieteen laitos 2006. <http://www.uta.fi/koskivoimaa/kaupunki/1918-40/XVII.htm> (viitattu 15.12.2010).

The Metropolitan Museum of Art. <http://www.metmuseum.org/> (viitattu 15.12.2010).

Museokeskus Vapriikki, ammattikuvaajia. <http://www.tampere.fi/vapriikki/kuvaarkisto/kokoelmat/ammatti.html> (viitattu 15.12.2010).

Museovirasto, ajankohtaista 6.5.2010. http://www.nba.fi/fi/journalistinen_kuva_arkisto (viitattu 15.12.2010).

Museovirasto, Museotilasto 2009. http://www.museotilasto.fi/user_files/Museotilasto%202009/Museotilasto%202009korjvedos3.pdf (viitattu 15.12.2010).

Semantic Computing Research Group (SeCo). <http://www.seco.tkk.fi/ontologies/valo/> (viitattu 15.12.2010).

Sormunen, Eero (2005). Kuvien kuvailu. Verkko-oppimateriaalissa *Tiedon organisoimien ja kuvailumenetelmien perusteet*. http://oppimateriaalit.internetix.fi/fi/avoimet/Oviestinta/informaatiotutkimus/tiedon_organisoimien/luke8/kuvienkuvailu/00_index (viitattu 15.12.2010).

Sosiaalinen media, Wikipedia. http://fi.wikipedia.org/wiki/Sosiaalinen_media (viitattu 15.12.2010).

Tampereen julkiset veistokset ja monumentit –verkkosivu. Tampereen kaupunki 2006, Tampereen nykytaiteen museo. <http://www.tampere.fi/ekstrat/taidemuseo/patsaat/> (viitattu 15.12.2010).

Valokuvataiteen museo, tutkimustoiminta. <http://www.valokuvataiteenmuseo.fi/fi/tutkimusjulkaisut/tutkimustoiminta> (viitattu 15.12.2010).

VESA-verkkosanasto. <http://vesa.lib.helsinki.fi/ysa/index.html> (viitattu 15.12.2010).

YouTube. <http://www.youtube.com/> (viitattu 15.12.2010).

Kirjallisuus

- Alaterä, Anu & Halttunen, Kai (2002). *Tiedonhaun perusteet - osa lukutaitoa*. Tampereen yliopiston täydennyskoulutuskeskus ja Otavan opisto/Internetix. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu.
- Barthes, Roland (1985 [1980]). *Valoisa huone*. Suom. Lintunen, Martti & Sironen, Esa & Lehto, Leevi. Helsinki: Kansankulttuuri & Suomen valokuvataiteen museon säätiö.
- Barthes, Roland (1987a [1961]). The Photographic Message. Teoksessa Roland Barthes, *Image–Music–Text. Essays Selected and Translated by Stephen Heath*. London: Fontana. 15–31.
- Barthes, Roland (1987b [1964]). Rhetoric of the Image. Teoksessa Roland Barthes, *Image–Music–Text. Essays Selected and Translated by Stephen Heath*. London: Fontana. 32–51.
- Brown, P. and Hilderley, G.R. (1995). *Capturing Iconology: A Study in Retrieval Modelling and Image Indexing. Proceedings of the 2nd International Elvira Conference*. De Montfort University. London: ASLIB, 79–91.
- Elovirta, Arja (1998). Vaikutteet ja intertekstuaalisuus. Teoksessa Elovirta, Arja & Lukkarinen, Ville (toim.). *Katseen rajat, taidehistorian metodologiaa*. Helsingin yliopiston Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus, 239–250.
- Enser, Peter (2007). Visual Image Retrieval. Teoksessa Cronin, B. (toim.). *Annual Review of Information Science and Technology (ARIST 42)*. New York: American Association of Information Science and Technology, 3–42.
- Fiske, John (2000). Merkkien kieli. Johdatus viestinnän tutkimiseen. Suom. Pietilä, Veikko & Suikkanen, Risto & Uusitupa, Timo. 6.painos. (1. painos 1992). Tampere: Vastapaino. (Alkuteos: *Introduction to Communication Studies*. 2. painos. London: Routledge 1990.)
- Hall, Stuart (toim.) (1997). *Representation. Cultural Representations and Signifying Practices*. London: Sage
- Heinonen, Jouko & Lahti, Markku (2001). *Museologian perusteet*. Suomen museoliiton julkaisu 49. Jyväskylä: Gummerrus.
- Hunter, Jane (2009). Collaborative Semantic Tagging and Annotation Systems. Teoksessa Cronin, B. (toim.). *Annual Review of Information Science and Technology (ARIST 43)*. New York: American Association of Information Science and Technology, 187–239.
- Jørgensen, C., Jaimes, A., Benitez, A. B. & Chang, S.-F. (2001). A Conceptual Framework and Empirical Research for Classifying Visual Descriptors. *Journal of the American Society for Information Science and Technology*, 52(11), 938–947.

- Kellogg Smith, Martha (2006). Viewer Tagging in Art Museums: Comparisons to Concepts and Vocabularies of Art Museum Visitors. Julkaisussa Furner, J. & Tennis, J. T. (toim.), *Advances in Classification Research*, 17. *Proceedings of the 17th ASIS&T SIG/CR Classification Research Workshop*. Austin, TX.
- Konttinen, Riitta & Laajoki, Liisa (2000). *Taiteen sanakirja*. Helsinki: Otava.
- Kukkonen, Jukka (2002). *Valokuvat kellareissa. Selvitys kustannustalojen kuva-arkistoista*. Opetusministeriö.
- Kupiainen, Reijo (2007). Voiko kuvaa lukea? Visuaalisen lukutaidon kysymyksiä. Teoksessa Rossi, Leena-Maija & Seppä, Anita (toim.). *Tarkemmin katsoen. Visuaalisen kulttuurin lukukirja*. Helsinki: Gaudeamus, 36–54.
- Kuusamo, Altti (1996). *Tyylistä tapaan. Semiotiikka, tyyli, ikonografia*. Helsinki: Gaudeamus.
- Kuvien luettelointi Siiri-tietokantaan. Kuva-arkiston luettelointiohje. Liitteenä julkaisussa *Kokoelmapoliittinen ohjelma 2009*. Tampereen kaupungin museopalvelut / Historialliset museot. Kokoelmapalvelut 2009, 81–90. <http://www.tampere.fi/material/attachments/k/5m5Hjhgbm/KOP02009.pdf> (viitattu 15.12.2010).
- Laurinolli, Heikki (2010). Väinö Linnalta löytyi uusia taustatekstejä. *Tampereen yliopiston tiede- ja kulttuurilehti Aikalainen*. 17, 6.
- Markkula, Marjo & Sormunen, Eero (2000). End-User Searching Challenges Indexing Practices in the Digital Newspaper Photo Archive. *Information Retrieval*, 1(4), 259–285.
- Mitchell, W. J. T. (1994). *Picture Theory: Essays on Verbal and Visual Representation*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Mäkelä, Asko (2005). Digi tuli museoon. Teoksessa Talvio, Tuukka (toim.). *Museon muisti*. Taidehistoriallisia tutkimuksia 31, 121–136.
- Palin, Tutta (1998). Merkistä mieleen. Teoksessa Elovirta, Arja & Lukkarinen, Ville (toim.). *Katseen rajat, taidehistorian metodologiaa*. Helsingin yliopiston Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus, 115–150.
- Palin, Tutta (1999). Hollannin kultainen vuosisata Svetlana Alpersin ja Mieke Balin haaste taidehistorialle. Teoksessa Saarikangas, Kirsi (toim.). *Kuvasta tilaan, taidehistoria tänään*. Tampere: Vastapaino, 147–172.
- Panofsky, Erwin (1953). *Early Netherlandish Painting. Its Origins and Character vol I*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Panofsky, Erwin (1955). *Meaning in the Visual Arts*. London: Penquin Books.
- Panofsky, Erwin (1962 [1939]). I. Introductory. Teoksessa *Studies in Iconology. Humanistic Themes In the Art of the Renaissance*. New York: Harper & Row, 3–17.

- Preziosi, Donald (toim.) (1998). *The Art of Art History: A Critical Anthology*. Oxford University Press.
- Price, Derrick & Wells, Liz (2004). Thinking about photography: Debates, historically and now. Teoksessa Wells, Liz (toim.). *Photography: a Critical Introduction*. London: Routledge, 9–64.
- Rasmussen, E.M. (1997). Indexing images. Teoksessa *Annual Review of Information Science and Technology*, (ARIST 32), 169–196.
- Rose, Gillian (2005). *Visual Methodologies. An Introduction to the Interpretation of Visual Materials*. 2. painos (1.painos 2001). London: Sage.
- Seppänen, Janne (2001). *Katseen voima. Kohti visuaalista lukutaitoa*. Tampere: Vastapaino.
- Seppänen, Janne (2005). *Visuaalinen kulttuuri. Teoriaa ja metodeja mediakuvan tulkit-sijalle*. Tampere: Vastapaino.
- Shatford Layne, Sara (1994). Some Issues in the Indexing of Images. *Journal of the American Society for Information Science*, 45(8), 583–588.
- Shatford, Sara (1986). Analyzing the Subject of a Picture: a Theoretical Approach. *Cataloging & Classification Quarterly*, 6(3), 39–62.
- Svenonius, Elaine (1994). Access to Nonbook Materials: The Limits of Subject Indexing for Visual and Aural Languages. *Journal of the American Society for Information Science*, 45(8), 600–606.
- Tagg, John (1988). *The Burden of Representation: essays on photographs and histories*. Basingstoke: Macmillan.
- Tampereen kaupungin museopalvelut / Historialliset museot. *Kokoelmapoliittinen ohjelma 2009*. Kokoelmapalvelut 2009. <http://www.tampere.fi/material/attachments/k/5m5Hjhgbm/KOP02009.pdf> (viitattu 15.12.2010).
- Valkeapää, Leena (2002). Johtolankoja ja todisteita – valokuvat taidehistorian tutkimuksessa. *Dokumentti* 1/2002. Kuvataiteen keskusarkisto.
- van Leeuwen, Theo (2001). Semiotics and Iconography. Teoksessa van Leeuwen, Theo & Jewitt, Carey (toim.). *Handbook of Visual Analysis*. London: Sage, 92–118.
- Walker, John A. & Chaplin, Sarah (1997) *Visual Culture. An Introduction*. Manchester University Press.
- Winget, Megan (2009). Describing Art: an Alternative Approach to Subject Access and Interpretation. *Journal of Documentation*, 65(6), 958–976.

Kuvat

Kuva 1. Kuva-arkiston kuvatietokannan perusosat (Sormunen 2005).

Kuva 2. Sisällönkuvailun prosessi (Alaterä & Halttunen 2002, 81).

Kuva 3. Panofsky/Shatford -mallin analyysikehikko (Shatford 1986, käänös: Alaterä & Halttunen 2002, 95).

Kuva 4. Siiri-kuvatietokannan internet-version hakukaavake, <http://siiri.tampere.fi/VALOKUVA/web/imageSearch.do> (viitattu 15.12.2010).

Kuva 5. Esimerkkikuva 1. Hämeensilta 717:DIA:94. Juhani Riekkola. Vapriikin kuva-arkisto.

Kuva 6. Esimerkkikuva 1. Internet-näkymä. Vapriikin kuva-arkisto.

Kuva 7. Esimerkkikuva 1. Museonäkymä. Vapriikin kuva-arkisto.

Kuva 8. Esimerkkikuva 2. Sorsapuistontalo HM 2549:2979:4. Esko Troberg. Vapriikin kuva-arkisto.

Kuva 9. Esimerkkikuva 2. Internet-näkymä. Vapriikin kuva-arkisto.

Kuva 10. Esimerkkikuva 2. Museonäkymä. Vapriikin kuva-arkisto.

Kuva 11. Esimerkkikuva 3. Lasten liikennepuisto TKA:DIA:7918. Vapriikin kuva-arkisto.

Kuva 12. Esimerkkikuva 3. Internet-näkymä. Vapriikin kuva-arkisto.

Kuva 13. Esimerkkikuva 3. Museonäkymä. Vapriikin kuva-arkisto.

Kuva 14. Esimerkkikuva 4. Poika syöttämässä sorsia 903:9. Ilona Koivisto, 1985. Vapriikin kuva-arkisto.

Kuva 15. Esimerkkikuva 4. Internet-näkymä. Vapriikin kuva-arkisto.

Kuva 16. Esimerkkikuva 4. Museonäkymä. Vapriikin kuva-arkisto.

Kuva 17. Esimerkkikuva 5. Poikia lasten kahluualtaalla 903:15. Ilona Koivisto, 1985. Vapriikin kuva-arkisto.

Kuva 18. Esimerkkikuva 5. Internet-näkymä. Vapriikin kuva-arkisto.

Kuva 19. Esimerkkikuva 5. Museonäkymä. Vapriikin kuva-arkisto.